

Světlik

svět libereckých knihoven

*bách po odpadnutí vod první suchá země i na temeni Ještěda.
na, usedají do stínu platanů a jejich urputné vzezření se stává mírným.
jí nazdarbůh. Být básníkem, to není jeňom tak.
Oh, moje Mañon! Slunko bylo u samého západu a svatojánnští broučci vstávali.
to be done. Byl pozdní večer – první máj, večerní máj – byl lásky čas.
ler Fall ist.*

110 let

od otevření
Lidové české
knihovny
v Liberci

90 let

od otevření Bücherei
der Deutschen in der
Tschechoslowakischen
Republik

60 let

od požáru
Státní studijní
knihovny
v Liberci

mimořádné číslo | 2014

Knihovny v Liberci/Reichenbergu – kdysi a teď

V letošním roce si připomínáme několik výročí. V dějinách libereckého knihovnictví je více důležitých dat spojených s knihovnami a knihovnicí. Patrně první skutečnou knihovnou byla barokní knihovna pátera Antona Kopsche, která vznikla v roce 1759 a až dodneška existuje v kostele svatého Kříže, kde je umístěna nad sakristií. Knihovna sloužila pro vzdělávání mladých duchovních a obsahuje latinské a německé svazky převážně humanitních oborů.

Německé knihovnictví se rozvíjí ve dvou liniích. Převážně „kratochvilné čtení“ a půjčování beletrie se soustřeďuje do vznikající lidové knihovny (Volksbibliothek), která byla v letech 1901 až 1909 umístěna přímo

v budově liberecké radnice. Už tehdy se knihovna stává nedílnou součástí města, o čemž svědčí její podpora ze strany radních a donátorů z řad obyvatel města a stále vzrůstající počet knih. To byl také důvod k přestěhování knihovny do budovy dnešního Naivního divadla v Moskevské ulici (tehdejší Schücker Strasse). Tam byla knihovna provozována až do konce 2. světové války, tedy do roku 1945.

Rok 1924 byl důležitý v dějinách německé vědecké knihovny. Tendence k jejímu otevření pro veřejnost byly patrné již v předchozích letech, ale právě rok 1924 byl umocněn plánovaným přesunem německé univerzity z Prahy do Liberce/Reichenbergu v roce 1923. To se nakonec neuskutečnilo, nicméně německá vědecká knihovna (Bücherei der Deutschen) našla ve městě své pevné místo. Sídliла v budově v ulici U Věže a v době největšího rozmachu obsahovala statisíce svazků (mnohé ovšem tendenční).

K letopočtu se čtyřkou na konci se váže v historii českého knihovnictví v Liberci/Reichenbergu datum 1904, kdy se pro veřejnost otevřela česká knihovna založená spolkem Česká beseda. Jejím otevření předchází utváření malých knihoven mnoha českých spolků, ve kterých se sdružovala tehdejší česká menšina v německé enklávě.

Pro dnešní uživatele Krajské vědecké knihovny je důležité, co se z fondů minulých knihoven uchovalo a jaké informace lze z českého i německého literárního dědictví čerpat. Požár knihovny v budově U Věže zničil desetitisíce českých i německých svazků. K této neblahé události došlo v roce 1954, ovšem toto datum není zrovna hodno oslav. Vzpomínek ano, o nich blíže uvnitř čísla.

Knihovna se snaží zpřístupnit zejména jedinečné německé svazky v co nejvyšší míře studentům, badatelům i ostatním zájemcům. Historický fond „sudetik“ má být převeden do elektronické podoby, vyšla dnes již trilogie antologií zabývajících se německými autory, kteří žili na Liberecku do roku 1945, psali převážně beletrii a byli součástí společnosti. Ukázky z jejich děl byly z místního nářečí přeloženy do češtiny, doplněny medailonky autorů a mnoha fotografiemi. O tyto dvojazyčné publikace je velký zájem u nás i v zahraničí. První svazek dostal jméno po jedné z básní německého autora Ještědské květy. Pro další svazky pak bylo příhodné zvolit analogicky podobný název – Jizerské a Frýdlantské květy. Knihy by měly pomoci lepšímu porozumění mezi Čechy a Němci. V minulosti tady v Liberci/Reichenbergu žily oba národy nejprve spolu, pak vedle sebe, ne vždy sice ideálně, ale kultury se navzájem ovlivňovaly a propojovaly.

České a německé knihovny byly v minulosti odděleny. Snad se nám v dnešní krajské knihovně nazývané též „Stavba smíření“ daří jejich knižní dědictví uchovat a nabídnout je ke zkoumání a poznávání.

Blanka Konvalinková

ředitelka

Obsah

Anton Ignaz Kopsch.....	2
-------------------------	---

Německé a české knihovny v Liberci do roku 1945	16
--	----

<i>České knihovnictví v Liberci</i>	<i>16</i>
---	-----------

<i>Vznik Lidové české knihovny.....</i>	<i>18</i>
---	-----------

<i>Německé knihovnictví v Liberci.....</i>	<i>22</i>
--	-----------

<i>Bücherei der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik</i>	<i>24</i>
---	-----------

Knihovník-spisovatel Friedrich Jaksch	30
---	----

Knihovny v Liberci od konce války do konce století (1945–1999)	34
---	----

<i>Městská knihovna.....</i>	<i>34</i>
------------------------------	-----------

<i>Vědecká knihovna</i>	<i>40</i>
-------------------------------	-----------

<i>1958–1963 – První období sloučené knihovny.....</i>	<i>43</i>
--	-----------

<i>1964–1973.....</i>	<i>47</i>
-----------------------	-----------

<i>70. a 80. léta 20. století</i>	<i>49</i>
---	-----------

<i>Poslední dekáda století i tisíciletí.....</i>	<i>51</i>
--	-----------

Knihovna po roce 2000	56
-----------------------------	----

<i>Začátek provozu v nové knihovně</i>	<i>56</i>
--	-----------

<i>Pod novým zřizovatelem a novým ředitelem.....</i>	<i>57</i>
--	-----------

<i>Konec prvního desetiletí nového tisíciletí.....</i>	<i>58</i>
--	-----------

„Dvě zbraně máme, knihu jen a školu.“	60
---	----

Knihovna jako příběh příběhů	61
------------------------------------	----

Knihovna a historik	63
---------------------------	----

Řekni mi, kam chodíš číst... ..	65
---------------------------------	----

Moje knihovna	67
---------------------	----

Jak jsem potkal knihovnu.....	69
-------------------------------	----

Před šedesáti lety.....	72
-------------------------	----

Ohlédnutí	74
-----------------	----

Redakční rada:

Václav Kříček, Kateřina Trojanová, Marek Sekyra,
Blanka Konvalinková, Libor Schiffner

Vydává Krajská vědecká knihovna v Liberci jako účelový tisk.
Tiskárna RUCH, s. r. o., www.ruch.cz

Evid. č. MK ČR 14407 ISSN 1214 - 2751

Anton Ignaz Kopsch

(1694–1775)

„Portrét bez rámu“

Jiří Bartoš Sturc

V roce 1759 byla v rámci rozsáhlé přestavby libereckého kostela Nalezení sv. Kříže o jedno patro zvýšena chrámová sakristie, a to za speciálním účelem. Kovanými skobami byly k masivním zdem připevněny mohutné barokní skříně a v nich uloženy knihy – základ nejstarší liberecké bibliotéky. Je více než s podivem, že přes všechny dějinné vichřice se tato knihovna na stejném místě nalézá dosud a nepohltily ji ani události válečné, požáry, voda či plísň, dokonce ani lidská lhostejnost a neurvalost, které, jak dějiny opakovaně dokládají, jsou pro umělecké hodnoty stejně zničující.

Mezi dubovými skříněmi s více jak 1 200 převážně barokními knižními svazky s jednotnými bílými hřbety a červenými popisky na nich se též nalézá obraz – portrét malovaný neznámým, ale šikovným portrétistou, olej na plátně, jemuž ovšem chybí rám. Na obraze vidíme muže robustního vzezření a majestátního výrazu, v kněžském rouchu, držícího v levé ruce zapečetěný dopis, muže, který nejstarší a nejvýznamnější knihovnu v Liberci založil a s nímž se v dějinách Liberce ve druhé polovině

18. století setkáváme velmi často. Byl jím děkan Anton Ignaz Kopsch.

Anton Ignaz Kopsch, neznámý autor, olej na plátně, 1749 (foto Ondřej Hlaváč)

V chybějícím rámu můžeme spatřovat symboliku. Tak jako rám dovede obraz, který objímá, podtrhnout a nějakým způsobem interpretovat, vhodně či nevhodně jej doplnit, pozorovatele na obraz upozornit, anebo i odvést, stejně tak práce historika dovede podtrhnout

dílo a životy předků – pozitivně i negativně. Dovede jim zajistit přízeň i opovržení, dokáže je dezinterpretovat. V tomto směru byla v českém dějepiscectví role církevního hodnostáře, žijícího v době baroka a navíc pocházejícího z jazykově německého prostředí, velmi nevýhodná.

Antona Ignaze Kopsche, bezesporu dominantní postavu libereckých dějin 18. století, však dostatečně neocenili ani němečtí badatelé, jako by pyšná gründerská výstavba průmyslového Liberce

v 19. století budovala úplně jiné město a zapomínala jeho dějiny vnímat v potřebném kontextu. Historiografické literatury o děkanu Kopschovi je proto pomálu, ačkoli jeho stopa v Liberci je nepominutelná a dává tušit pozoruhodnou všestrannou osobnost, která by si zasloužila systematickou badatelskou práci s prameny, které zatím z velké části na své badatele teprve čekají.

Na rubu výše zmíněného Kopschova portrétu je vlepen ručně psaný latinský text:

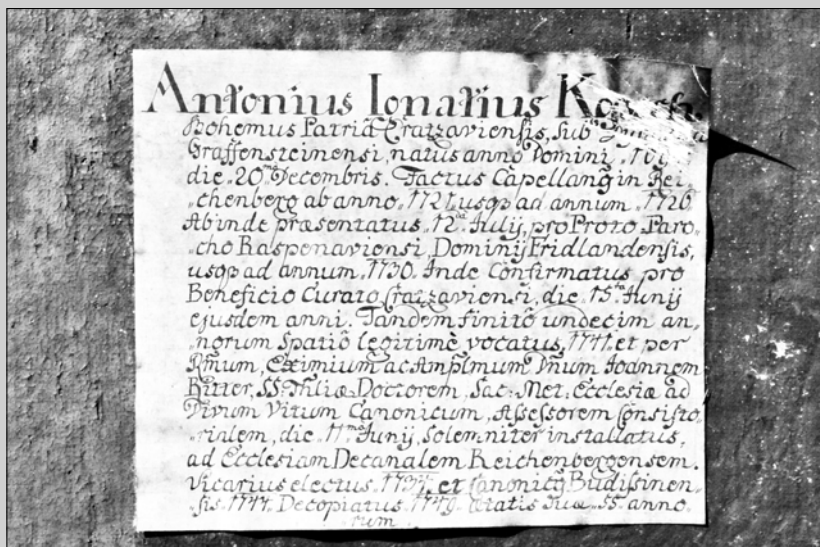
Antonius Ignatius Kopsch

*Bohemus Patriae Cratzaviensis, Sub ...
Graffensteinensi, natus anno Domini „1694,
die „20... Decembris. Factus Capellangin in Rei
„chenberg ab anno „1721, usq ad annum „1726,
Abinde praesentalis „12, Julj, pro Proto Paro,
„cho Raspenaviensi Dominj Fridlandensis,
usq ad annum „1730, Inde Confirmatus pro
Beneficio Curato Cratzaviensi, die „15, Junj
ejusdem anni. Tandem finito undecim an,
„norum Spatio legitime vocatus „1741, et per
Rmum, Eximium ac Amplmum Dnum Joannem
Ritter, SS:Thlio Doctorem, Sac:Met:Ecclesia ac
Divum Vitum Canonicum, Assessorem Consisto,
„rialem, die „11... Junj, Solemniter installatus,
ad Ecclesiam Decanalem Reichenbergensem.
Vicarius electus „1734, et Canonicy Budissinem,
„sis „1744, Decopiatus „1749, Atatis Tua „55, anno,
„rum.*

Volně přeloženo: *Vlastí z Čech, z Chrastavy na panství grabštejském, narozen roku 1694, 20. prosince, kaplanem v Liberci mezi lety 1721–1726. Od 12. 7. 1726 do roku 1730 byl farářem v Raspenavě na panství frýdlantském. Roku 1730 byl potvrzen farářem v Chrastavě. Po skončení 11 let byl roku 1741 řádně povolán a 11. 6. slavnostně*

dosazen k děkanskému kostelu v Liberci ctihodným, důstojným a váženým panem Janem Ritterem svatě teologie doktorem, kanovníkem metropolitního chrámu svatého Víta, přísedícím konzistoře. Vikářem byl zvolen 1734 a kanovníkem budýšínským 1749 v 55 letech. (Lze předpokládat, že k uvedenému datu vznikl i zmíněný Kopschův portrét.)

Latinský text na rubu Kopschova portrétu (foto autor)

Co víme faktograficky o Antonu Kopschovi?

V intencích citovaného textu se dozvídáme, že se Anton Ignaz narodil 20. prosince 1694 v Chrastavě. Jeho otec Matyas Kopsch (1665–1703) pocházel ze Schönfeldu v Horní Lužici blízko Ostrice a do Chrastavy se přizemnil. Manželkou a matkou jejich pěti dětí se stala z Chrastavy pocházející Marie Barbara, rozená Lichtnerová (1659–1742). Matyas Kopsch platil v Chrastavě za váženého řemeslníka – byl stolařem a zároveň zdejší radním,

leč záhy, v lednu 1703, zemřel. Bylo to krátce po Antonových osmých narozeninách a osud sourozenců tak zůstal v rukou matky. Tato těžká situace zřejmě chlapce přibližovala hluboké religiozitě, která se u něho prohlubovala v brzkém věku, jak sám později uvádí v liberecké farní kronice. Své rodiče velmi ctil a později již jako liberecký děkan jim nechal vystavět pomník na chrastavském hřbitově.

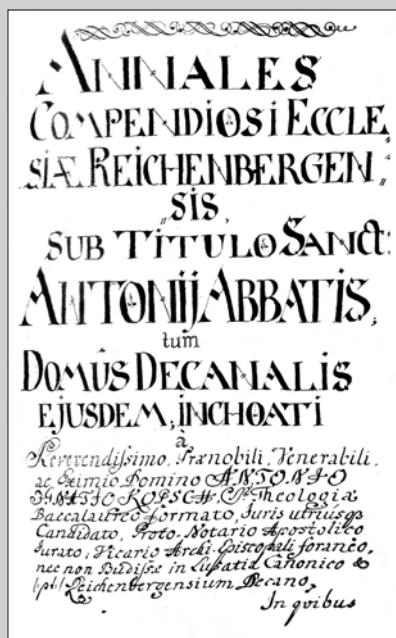
Není zcela jasné, kdo a za jakých okolností mladého a zjevně inteligentního řemeslnického synka doporučil ke

studijní dráze, která vyvrcholila absolutoriem pražské univerzity a kněžským svěcením, je však pravděpodobné, že bez určitého sponzorování by toto nebylo možné. Záhy o Kopsche projevovali zájem hrabata Gallasové, majitelé jeho rodného grabštejnského panství. Není vyloučeno, že za počátkem jeho studií stála hraběnka Johanna Emerenciana Gallasová, která jako vdova regentka měla mnohem větší přehled o spravovaných panstvích a obyvatelstvu než její zaneprázdněný a často v cizině pobývající syn Jan Václav. Ze stejného důvodu nelze vyloučit podporu ze strany hospodářského správce gallasovských panství, obávaného Karla Christiana Platze z Ehrentalu. Jisté je, že píle a zodpovědnost, které jsou tak často v literatuře Kopschovi přiznávány jako základní rys, znalosti, které při studiích získal, a morální způsob života ctižádostivého mladíka přivedly Jana Václava Gallase k tomu, že jej učinil (na doporučení?) roku 1715 vychovatelem svého syna Philippa Josefa. Kopschovi bylo 21 let, když jej hrabě k tomuto prestižnímu úřadu povolal. Přestože byl vychovatelskou činností velmi zaměstnán, dozrávalo u něho rozhodnutí věnovat se kněžské dráze, vedle teologie a filozofie však stačil studovat ještě práva. Teologii na pražské univerzitě absolvoval s titulem „SS. Theologiae Baccalureus formatus“ a právní studia „Juris utriusque Candidatus“ (tituly velmi zhruba srovnatelné s dnešními magisterskými). Své absolventské dílo s názvem *Perfecta dies Principis* (Uplynulé dny stvoření), které dedikoval císaři Karlu VI., slavně obhájil 29. 4. 1719. Po úspěšném ukončení univerzity byl

v Praze roku 1719 vysvěcen na kněze, zůstal pak ještě dva roky jako kaplan v pražském gallasovském paláci (dnešní palác Clam-Gallasů v Husově ulici), dokud mladý hrabě studoval.

Příkladná církevní kariéra

Jeho dlouhá duchovní činnost, kterou zahájil v gallasovských službách, pokračovala od 1. 8. 1721 v Liberci, rovněž v úloze kaplana. Velkým vzorem se mladému Antonu Kopschovi stal zdejší farář Tobias Johann Körn, který pocházel také ze Schönfeldu stejně

Ukázka rukopisu děkana Kopsche – titulní strana liberecké farní pamětnice – jím vedené od roku 1741 (foto autor)

jako Kopschův otec. Anton Ignaz díky své pílí a pracovitosti brzy převzal velkou část farní agendy, záhy vedl matriku a později i farní kroniku, která nám dodnes uchovála jeho charakteristický pečlivý rukopis.

U Liberečanů se stal značně oblíbeným, a když byl v červnu 1726 povolán na faru do Křižan, vzbudilo to nevoli a snahu jej v Liberci udržet. Aniž by se v Křižanech stačil zabydlet, přešel ještě v červenci téhož roku z iniciativy Philippa Josefa Gallase do Raspenavy jako farář. Se stejným nadšením se pustil do práce i zde. Prameny uvádí, že jeho první zdejší kázání vycházelo z osmé kapitoly Markova evangelia, popisující zázrak „nasycení zástupů“. V průběhu Kopschovy dlouholeté duchovní činnosti máme opakované zprávy, dosvědčující, že platil za výborného kazatele. Po čtyřletém působení v Raspenavě se roku 1730 vrací v roli duchovního správce do rodné Chrastavy, během zdejší činnosti je roku 1734 zvolen vikářem.

Vrchol Kopschovy církevní kariéry nastává v květnu 1741, kdy je krátce po smrti prvního děkana Johanna Christofa Seidemanna (1683–1741) povolán do Liberce jako nový děkan a 11. června, o druhé svatodušní neděli, uveden do úřadu. Tento slavnostní akt proběhl v metropolitním chrámu sv. Víta v Praze a Kopsche instaloval zdejší kanovník „ctihodný důstojný a vážený pán Jan Ritter, svatě teologie doktor, přísedící konzistoře“. Téhož roku v září jeho instalaci přijala liberecká městská rada. V roce 1749 završilo počet

Kopschových církevních hodností zvolení budyšínským kanovníkem. Liberec se děkanu Kopschovi stal vskutku „vinicí Páně“ pro dalších 34 let, až do jeho smrti.

Duchovní pastýř v časech válečných

Příchod děkana Kopsche do Liberce se odehrával v politicky neklidné době, kdy se rozvířily boje o rakouské dědictví, které brzy pocítil i příhraniční Liberec. Ještě roku 1741, 13. listopadu se v okolí Liberce objevila pruská armáda, vedená generálem Götzem, která si počínala provokativně – záznamy hovoří o střelbě po lidech v lese. Přítomnosti armád v následující době sedmileté války, ať už rakouských a spojeneckých či přímo pruských, si pak Liberec užil do sytosti. Například roku 1742 byli ve třech libereckých hostincích ubytováni muži z 54. regimentu prince Karla Alexandra Lotrinského, jindy dragouni knížete Lichtensteina, oddíly husarů či proslulí uherští panduři barona Trencka. To vše nepochybně kladlo nároky na hlavního duchovního pastýře města. Kromě duchovní útěchy v atmosféře strachu a nedostatku k nim náležela i notná míra diplomatických schopností. Bylo nutné tlumit vášně pramenící z neutěšené situace, nezřídka působících hysterii. Tu například vyvolala fáma, že se rakouské vojsko dalo na ústup, protože velitel byl Prusy uplacen zájcem vycpaným dukáty.

Nejhorší období začalo „černým čtvrtkem“ 21. dubna 1757, kdy byla

jižně od Liberce svedena bitva, po níž zdejší obyvatelstvo opět okusilo pobyt vojska – tentokrát vítězných Prusů. Tehdy mnoho Liberečanů prchlo do harcovských lesů. Po následném pruském záboru Žitavy se do Liberce přesunul hlavní špitál pruské armády, a to byl již krok k vypuknutí epidemie skvrnitého tyfu. Ta propukla v srpnu 1757 a trvala až do května roku následujícího. Za oběť jí padlo více jak 1400 osob, kromě vojáků i řada civilistů. Pohroma se přirozeně nevyhnula ani osobám z nejbližšího okolí děkana Kopsche, které v rámci své pastýřské služby přicházely často do styku s nemocnými. Anton Kopsch zvláště želel blízkého spolupracovníka pátera Hainische, který o adventu 1757 zemřel v Janově Dole přímo u oltáře.

Jestliže pozdější vlastivědní spisovatelé psali o velkém rozmachu náboženského života města v době děkana Kopsche, nepochybně zde s neklidnými časy válečnými můžeme najít souvislost. Jakoby v kontrastu s nimi, kdy se člověk přirozeně nejvíce upíná k boží pomoci, buduje děkan Kopsch z Liberce osobité středisko pozdně barokního náboženského života, „skutečný dům modlitby“, jak píše ve své kronice Johann Carl Rohn. Zdá se, že ve srovnání se svými předchůdci byl zdaleka nejzdatnějším duchovním pastýřem. V krátkém čase vytvořil z Liberce středisko duchovního boje k odvrácení tří nejobávanějších hrozeb – války, hladu a moru. Pod hrozbou těchto ran zavedl děkan Kopsch roku 1742 při novém křížovém kostele denně slavné ranní a večerní pobožnosti, kterých

se „účastnilo množství lidu z blízka i z daleka“.

Slavná procesí

Nezastupitelnou roli v náboženském myšlení katolického baroka hrála mariánská účta. V Liberci v době působení Antona Kopsche ji demonstrovala rostoucí prestiž plastiky Panny Marie Bolestné. Podle tradice tuto pietu z cedrového dřeva přivezl František Ferdinand Gallas z Londýna. Nejprve byla umístěna v kapli frýdlantského zámku a hejnické bazilice, roku 1698 ji Gallasové dosadili na oltář nově zbudovaného hřbitovního kostelíka Nalezení sv. Kříže. Péčí energického a podnikavého Kopsche, který později inicioval velkolepou přestavbu tohoto svatostánku, se pieta stávala stále populárnější a byly jí kromě jiných votivních darů pořizovány i pestré oblečky. (Několik jich bylo zásluhou arciděkanství v nedávné době opět nalezeno.) Kopsch jako typický pozdně barokní klerikál mariánský kult ctil a svátek Panny Marie Bolestné v konotaci s touto relikvií považoval za zásadní. Mariánskou účtu v Liberci úzce propojil s pašijovými událostmi, pro bolestný svátek „Schmerzestfest“, slavený vždy třetí neděli po Velikonocích, získal děkan dokonce papežské schválení, které se stalo základem pro organizaci každoročních slavných procesí, doložených od roku 1743. Ta postupně získávala na popularitě a narůstala co do počtu účastníků a jednotlivých speciálně řízených oddílů. Na jednom ze dvou dochovaných deskových obrazů zobrazujících procesí roku

1745 (jejichž autorství bylo možná mylně připsáno libereckému malíři Johannu Philippu Leubnerovi) se dozvídáme, že se jej zúčastnili „... kajícíci v počtu 8 027 osob“, že lidé ze „Seiffersdorffu“ a „Chrisdorffu“ (Žibřidice a Křížan) s korouhvemi vedli procesí ke „Svatému Kříži“. V šestém oddílu tradičně kráčeli v průvodu „orientální lidé“, čímž byli myšleni izraelité, starozákonní proroci a farizejové. Mladé dívky v bílých šatech v průvodu nesly pašijové mučící nástroje. Ještě v době baroka se objevovali ve střední Evropě extrémní projevy kajícínosti – flagelanti (sebemrskáči), ty

však již v Liberci nenalézáme. Na druhém z uvedených obrazů, vztahujícím se k procesí o rok dříve, je s největší pravděpodobností vyobrazen osobně děkan Kopsch v purpuro-zlatém ornátu se svíci a monstrancí v rukou. Procesí oficiálně organizované Kopschovým „Bratrstvem svatého škapulíře“ vrcholilo 44. oddílem, v němž byla nesena Bolestná Panna Marie, skupiny hudebníků a zpěváků přednášely mariánskou sekvenci *Stabat Mater*, či pro tento účel zkomponovanou „Píseň bílých panen“. Vedle obyvatel Liberce a stále širšího okolí se procesí, ale i dalšího zdejšího

Obraz procesí v Liberci r. 1744, Johann Philipp Leubner (?), Anton Ignaz Kopsch vyobrazen v purpuro-zlatém ornátu se svíci a monstrancí v pravé části obrazu. Olej na dřevě, po r. 1744. (foto autor)

náboženského dění, účastnili duchovní z obou Lužic i českého vnitrozemí, se kterými udržoval Anton Kopsch čilé kontakty. V Liberci se tak například objevovaly cisterciačky z nedalekého Marienthalu, kanovníci budyšínské a svatovítské z Prahy. Kontakty udržoval děkan s jičínskými jezuity, kosmonoskými piaristy či kapucíny z Mnichova Hradiště.

Ačkoliv se, zvláště od poloviny 18. století, pozvolna prosazovaly ve středoevropském prostoru osvícenské myšlenky a ovlivňovaly jistě i vzdělaného Kopsche, jím organizovaná procesí náležela ještě zcela myšlení barokní éry. Tehdejší zbožnost byla okázalá, nezasírala teatrálností, pompézností – vnější efekt. Přesto bychom ji neměli u tehdejšího člověka chápat ploše, jen coby povrchní náboženský balast bez hlubšího obsahu. Barokní člověk byl dílem kontrastu, vnitřního rozporu, který vnímal jako svého druhu drama, podněcující touhu po hlubokém prožitku. Dobové projevy zbožnosti se tak nesly plně v tomto duchu a nejinak tomu bylo v „Kopschově barokním Liberci“.

Kopsch stavebník, mecenáš, manažer

Neopomenutelným rysem Kopschovy pastýřské činnosti v Liberci je stavební činnost, která vyvrcholila na poměry menšího děkanského města značně velkorysou přestavbou druhého městského chrámu – kostela Nalezení sv. Kříže. Prostředky na tento projekt dokázal děkan důmyslně strádat z ví-

ce zdrojů. Mezi nimi sice dominovaly peníze Philippa Josefa Gallase – byly uvolňovány pravidelné částky z hospodářských výnosů hraběcích statků a zdarma dodáván stavební materiál. Kopsch si dobře uvědomoval, že jím zamýšlený velkolepý projekt by mohl být ohrožen, kdyby trval příliš dlouho, zejména vzhledem k neklidným válečným časům, a plynulému průběhu přestavby věnoval mimořádnou péči. Projevoval se v tomto směru jako schopný manažer, výše uvedená slavná procesí zde plnila svého druhu roli reklamy, která, současným jazykem řečeno, motivovala sponzory. Projekt přestavby chrámu se nakonec bez určitých komplikací neobešel, ale dočkal se zdárného dovršení a stal se Antonu Kopschovi majestátním pomníkem jeho libereckého působení.

Se stavbou původního „křížového kostelíka“ bylo započato v květnu 1695 na místě nedávno zřízeného morového hřbitova. V Praze usazený italský stavitel Marco Antonio Canevalle mu vtiskl půdorys kříže. Měl šest velkých oken, střechu pokrytou šindelem a oplechovanou zvonici. Zasvěcen „nalezení svatého Kříže“ byl roku 1698. V této své podobě kostelík setrval do poloviny 18. století. Myšlenka na jeho přebudování se mohla zrodit s narůstající slávou zdejších procesí a „Bolestné Panny Marie“, není však vyloučeno, že ji Anton Kopsch pojal ještě dříve, než se stal v Liberci děkanem.

Slavnostního aktu položení základního kamene přestavby 16. 5. 1753 se zúčastnilo mnoho významných osob

Kostel Nalezení svatého Kříže v Liberci, výřez z rytiny J. T. Arnolda v Rohnově kronice měst Frýdlantu a Liberce z r. 1763 (foto autor)

z řad kléru, šlechty a měšťanstva. Byl přítomen i hrabě Philipp Josef Gallas, jemuž byl kdysi Kopsch vychovatelem. Tento šlechtic, poslední svého rodu, znamenal vůbec pro Kopschovu kariéru mnoho. Bez nadsázky lze hovořit o vzájemných sympatiích. V pramenech je rovněž uvedeno, že slavnosti se účastnil také Gallasův tehdy pětiletý synovec hrabě Christian Philipp Clam, který později jako dědic gallasovských statků přijal rodové jméno Clam-Gallas. K přestavbě kostela byl povolán zdejší hraběcí stavitel Johann Josef Kunz (v literatuře uváděn jako Kunze). Vyprojektoval jej jako sálový jednolodní typ, zaklenutý tzv. českou plackou. Z původní stavby zůstal zachován jen presbytář, sakristie a podzemní krypta. Mimo mobiliáře a fresek byla stavba

dokončena o tři roky později a mohla být 22. 8. 1756 děkanem Kopschem vysvěcena, opět za hojné účasti významných hostů. V následujících letech byla pražským malířem Janem Václavem Spitzerem vytvořena fresková výzdoba, jíž dominují dva výjevy na klenbě zobrazující nalezení a povýšení sv. Kříže. Na obou rozměrných freskách nalézáme připomínku Kopschových zásluh. Jeden nápis latinsky sděluje, že fresky nechal Anton Kopsch vymalovat roku 1763. Pod ciferníkem hodin (které jsou důmyslně propojeny se strojem ve věži kostela) v druhém klenebním poli stojí:

Ut felix in morte foret bona quaelibet hora, trudit id Antoniu Kopsch opus aere suo.

Volně přeloženo: *Kéž by ke spáse byla šťastná kterákoliv hodina smrti. Tyto hodiny pořídil na svůj náklad Anton Kopsch.*

Děkanovým darem kostelu byl i jeden ze čtyř bočních oltářů, zasvěcený sv. Antonínu Paduáskému, s obrazem světce od Felixe Antona Schefflera vyzdobený plastikami zemských patronů z proslulé dílny Jelínků. (Kosmonoská jelínkovská řezbářská dílna, spolu s mnichovohradištěským řezbářem Janem Hájkem, stojí za autorstvím většiny řezbářské a sochařské výzdoby kostela.)

Pod obrazem světce se nalézá nejvzácnější obraz chrámu: Svatá Anna s Pannou Marií a Ježíškem. Na jeho zadní straně stojí, že jej Anton Kopsch zakoupil roku 1757 v Drážďanech jako dílo Albrechta Dürera. Pozdější odborné expertizy Dürerovo autorství vyloučily, je však připisováno jeho významnému žákovi Bartholomeu Behaimovi. Dílo je vzácnou syntézou renesančního výtvarného stylu italského i zaalpského.

Anton Kopsch svůj zájem nevěnoval pouze „křížovému kostelu“. V prostoru zdejšího hřbitova nechal roku 1760 zřídit křížovou cestu, pravděpodobně se nějakým způsobem podílel i na zbudování kopie Božího hrobu, postaveného libereckým obchodníkem se sukrem Andreasem Josefem Wondrakem roku 1772. (V 19. století byl tento Boží hrob přenesen z prostranství před děkanským kostelem na dnešní místo v zahradě „křížového kostela“.)

Děkanský kostel sv. Antonína Velikého nechal Kopsch roku 1747 nově vyzdobit a pořídil u libereckého malíře Antona Calvera 12 obrazů apoštolů a jejich umučení.

Kopschova knihovna

V roce 1759, v časech probíhající sedmileté války a během dokončovacích prací na interiéru kostela Nalezení sv. Kříže, přistoupil současně Anton Kopsch k adaptaci přistavěného patra sakristie, jako prostoru určeného pro knihovnu. Motivací bylo úsilí o výchovu mladých duchovních, Kopsch doslova napsal, že mnozí z nich jsou dětmi chudých rodičů, kteří jim knihy nemohli opatřit. Prostor byl roku 1766 vyzdoben nástropní freskou zobrazující

Detail nástropní fresky v Kopschově knihovně zobrazující alegorii vědy a náboženství. J. V. Spitzer, 1766 (foto autor)

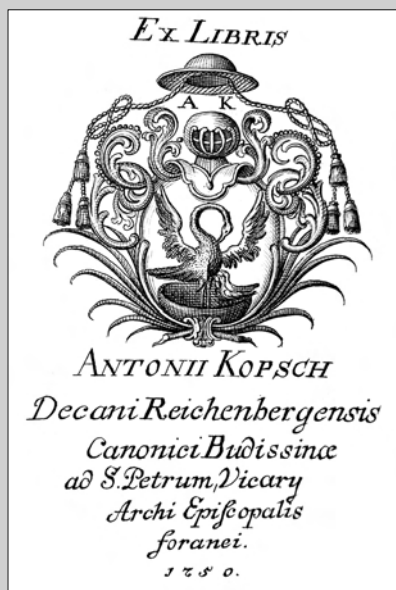
alegorii vědy a náboženství – uprostřed kompozice na růžovém obláčku obklopena múzami trůní alegorie Náboženství, jíž se po pravici nacházejí personifikované Malířství, Poezie, Zpěv a Sochařství, po levici pak Merkur, bůh obchodu a zisku, a Kleió múza dějepisu. Nad kompozicí se snáší anděl nesoucí nápis: *Aurora musis amica*, neboli *Jitřenka přítelkyně múz*. Pražský freskař Jan Václav Spitzer, který v kostele nedávno dokončil svou monumentální výzdobu, do kompozice umístil ještě Architekturu s Uranií, múzu astronomie, a do kartuše opět nápis: *Antonius Kopsch Decanus, hujus bibliotheca fundator Ao 1766 – Anton Kopsch děkan, této knihovny zakladatel*.

Knihovna nebyla nikdy v dnešním slova smyslu veřejná, jak se často uvádí. Spravovali ji duchovní z děkanství, případně sám děkan, z jehož majetku a prostředků většina zde uložených knih pocházela. Nevíme však, zda tu existoval nějaký specifický výpůjční řád. Spíše je pravděpodobné, že knihy si zde mohl vypůjčit ten, kdo byl uznán za důvěryhodného, není ani zcela jasné, zda půjčování probíhalo pouze prezenčně, či zda bylo možné si knihy odnést domů.

Tri dubové dvojité skříně s intarziemi a latinskými nápisy, opět připomínajícími jméno Antona Kopsche, byly v průběhu několika málo let zaplněny knihami s jednotnými, na bílo natřenými hřbety a červenou barvou psanými popisky – tak, jak bývalo v barokních knihovnách zvykem. Převážná většina knih pochází ze 16., 17. a především 18. století. Podle dochovaného

dobového katalogu zde bylo 1163 svazků – 648 teologických, 339 dějepisných a geografických, 110 spisů právních, 40 filosofických, 12 medicínských, 7 z fyziky a matematiky. V katalogu byly uvedeny i dva prvotisky – breviář z roku 1492 a o dva roky mladší misál míšeňského biskupa. Tyto se ovšem ve druhé polovině 19. století ztratily.

Jistým specifikem knihovny je také „Ex Libris“ děkana Kopsche, které je v tištěné podobě vlepeno na předsádce většiny knih a zobrazuje děkanův

Ex libris děkana Kopsche (foto autor)

osobní znak. V erbu je podle církevní heraldiky nad štítem a přilbic umístěn děkanský klobouk se třapci. Ve štítu pak vidíme jeden z pozoruhodných ikonografických symbolů baroka – pelikána,

Pohled do interiéru Kopschovy knihovny – květen 2014 (foto autor)

s rozpaženými křídly, vytrhávajícího si maso z vlastního těla, aby nakrmil svá mláďata. O tomto efektním zpodobnění Kristovy oběti je v současnosti známo, že je výsledkem špatného přírodovědného pozorování. Pohyby pelikána, které připomínají bodání do hrudi jsou totiž způsobeny procesem vyvrhování nasrádané potravy. Záslouhou děkana Kopsche však tento symbol nalezneme například na hlavním oltáři kostela Nalezení svatého Kříže, nad portálem rochlické fary, ale i na dalších místech Liberecka.

Kopschova knihovna svým rozsahem nepatří k největším, ale je pozoruhodná obsahovou různorodostí a především unikátní uceleností. Zdá se být téměř neuvěřitelné, že je stále uložena v původních barokních skříních, v nichž

jsou dokonce originální skleněné výplně, a že se stále nachází na tomtéž místě – více jak 250 let. V 19. století byla knihovni místnost ještě doplněna o jednu skříň obsahující soudobé knihy.

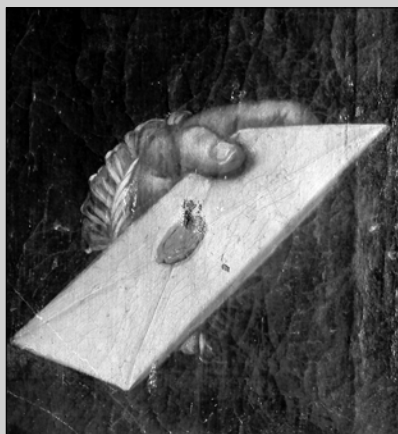
Kopschova knihovna jako celek nebyla z literárně-historického hlediska dosud nikdy komplexně zpracována. Do nedávné doby to také nebylo badatelům příliš umožňováno. Záslouhou současného libereckého arciděkanství je však od roku 2010 knihovna předmětem soustavného bádání ze strany Katedry historie TUL.

„Dies perfecta“

V posledních letech života již zřejmě síly mimořádně aktivnímu panu

děkanovi ubývaly. Od začátku sedmadesátých let postupně mladším kněžím předával agendu i vedení farní kroniky, čas od času se dozvídáme, že daroval nějakou menší částku na bohumilské aktivity, ke stáru rovněž výrazněji podporoval nemajetné seminární studenty a kněze.

Smrt zastihla Antona Ignaze Kopsche v Liberci, v budově děkanství 13. 3. 1775, v tehdy úctyhodných, nedožitých 81 letech. Ve své závěti ještě jednou pamatoval na milovaný „křížový kostel“, a to částkou 200 zlatých na výstavbu brány. Je možné že byl před smrtí delší čas nemocen a jeho odchod tak nebyl překvapením, neboť nový děkan byl instalován pouhých 9 dní po

Kopschově smrti. Stal se jím, na návrh patrona děkanského kostela Christiana Philippa Clam-Gallase, Karel Topiczovský z pražské arcibiskupské konzistoře, někdejší farář v (clam-gallovských) Klecanech.

V intencích svého postavení byl Antonu Kopschovi vypraven velkolepý pohřeb, ne nepodobný slavným libereckým procesím. Za zesnulého se rovněž odsloužilo mnoho zádušních mší v kostelech libereckého děkanství, ale také ve Frýdlantě, Budyšině i v pražské Svatovítské katedrále. Kopschovy ostatky byly slavnostně uloženy v kryptě kostela Nalezení sv. Kříže, do míst pod oltářem sv. Antonína Paduánského. Tento světec byl Kopschovým patronem a děkan jeho oltář nechal na své náklady kdysi pořídit.

Pikantní detail týkající se „posledních věcí“ Antona Kopsche nám zanechala zpráva o vstupu do zmíněné krypty roku 1863, tedy 87 let po děkanově smrti. Uvádí se v ní, že Anton Ignaz Kopsch byl pohřben do dubové rakve opatřené řezaným křížem, která ovšem byla pro tohoto „velkého muže“ příliš krátká, takže jeho kolena byla mírně pokrčena...“. Následkem několika vandalských vstupů v následujících sto padesáti letech byly ostatky rozmětané a dávno již nespočívají důstojně ve svých rakvích. Při posledním vstupu v roce 2010 však byla na základě antropologického ohledání a pramenných informací Kopschova lebka identifikována – stále spočívá v místech pod zmíněným oltářem.

Liberečtí současníci Antona Ignaze Kopsche si jistě uvědomovali, že s ním odešla mimořádně výrazná postava církevního, či chceme-li, veřejného života. Možná i chápalí Kopschovu smrt jako součást odcházení celé jedné epochy. Následná doba josefinských reforem

přinesla zásadní obrat v postavení i organizaci kléru. Obeznamení s myšlením předchozích časů, jejichž byl Anton Ignaz Kopsch jednoznačným reprezentantem, se skoro neubráníme pronést: „Ještě že se toho nedožil.“ Omezování svrchovaného postavení církve, její zapojování do byrokratické státní mašinérie, vymezující jí téměř výhradně školskou úlohu, rekvizice majetku, zvláště votivních klenotů, to vše by patrně děkan Kopsch nesl velmi těžce. Odešel však se „svou dobou“ a přes bariéru času a rozdílných epoch nám zde zanechal nesporné hodnoty. Cílem tohoto medailonu tak bylo připomenout pozoruhodnou a nepominutelnou postavu barokních dějin Liberecka, na základě nečetné existující literatury a některých pramenů. Skutečný vhled do reálií Kopschova života a myšlení však přinese až kompletní pramenné studium, zvláště pak dochované korespondence. Doufáme, že se tím osobnost Antona Ignaze Kopsche

*Oltář svatého Antonína Paduánského
v kostele Nalezení sv. Kříže v Liberci.
Děkan Kopsch je v kryptě, v prostoru pod
tímto oltářem, pohřben. (foto autor)*

stane plastičtější a jeho portrét se dočká zaslouženého nového „zarámování“.

Použité prameny a literatura:

- Annales Compendiosi Ecclesiae Reichenbergensis... (farní pamětnice) 1741–1832.*
Johann Carl Rohn, Chronic vormalts Boehmischer Cron-Lehen, Praha 1763.
Anton Hoffmann, Geschichte der Kreuzkirche in Reichenberg, Reichenberg 1863.
Anton Hoffmann, Reichenberger Seelsorge-Nachrichten, čísla 25–30, Reichenberg 1911.
Anton Franz Ressel, Heimatskunde des Reichenberger Bezirkes – Stadt und Land, Reichenberg 1903–1905.
Hermann Hallwich, Reichenberg und Umgebung Eine Ortsgeschichte..., Liberec 1874.
Roman Karpaš a kol., Kniha o Liberci, Liberec 2004.
Jiří Bartoš Sturc, Krypta kostela Nalezení sv. Kříže a její otevření v říjnu 2010, in Fontes Nissae XII/2011, Liberec 2011.
Karel Mačák, Staré tisky z oborů matematiky a fyziky v knihovně kostela sv. Kříže v Liberci, in: Miscellanea odd. rukopisů a starých tisků NK ČR, 11. 1994, Praha 1995.

Německé a české knihovny v Liberci do roku 1945

Zakladatelé České besedy v Liberci (1863)

České knihovnictví v Liberci

Český společenský život v Liberci se začal formovat v padesátých letech 19. století v církevní oblasti, když litoměřické biskupství zavedlo vždy jednu neděli v měsíci česká kázání. Druhým kaplanem zajišťujícím české bohoslužby se stal v září 1859 P. Josef Bernát. Páter Bernát byl rodák z Modřovic u Turnova a již od mládí byl zapáleným vlastencem. Záhy po svém příchodu začal organizovat společenský život libereckých Čechů. Vymohl na diecézi

rozšíření českých kázání na každou druhou neděli v měsíci a s českými farníky založil podpůrný fond nesoucí název Kostelní fond pro české služby boží v Liberci. Češi se začali scházet v hostinci U řetězu (na místě dnešního hotelu Praha), kde si předplatili odběr Národních listů a dalších českých tiskovin.

Brzy se společnost rozhodla, že založí český vlastenecký spolek s názvem Česká beseda. Součástí spolku měla být také knihovna. Za účelem získání

peněžních prostředků na založení spolku a knihovny byly uspořádány dva plesy. První se konal 9. února 1862 v restauraci Střelnice a vynesl 110 zlatých. Druhý proběhl ve Vesci 9. března 1862 v hostinci Teichmühle. Z výtěžku obou plesů bylo na založení knihovny určeno 11 zlatých. Zakladatelé uspořádali také peněžní sbírku mezi Liberečany a v Národních listech uveřejnili výzvu k peněžitě a knižní sbírce na podporu vznikající knihovny. Ohlas mezi čtenáři byl značný. Do Liberce začaly proudit zásilky knih a potřebných financí. Nejhorlivějšími podporovateli byli kněží, např. P. Jan Karel Škoda zaslal 50 svazků, P. Antonín Hora 18 svazků a sám P. Josef Bernát věnoval svou knihovnu o 20 svazcích.

Do 9. května 1863 sbírka vynesla 20 zlatých 99 krejcarů a 140 knih, které se staly základem spolkové knihovny. Přípravný výbor pověřil prozatímní správou knihovny P. Josefa Bernáta, v jehož bytě na děkanství (budova v Kostelní ulici naproti kostelu sv. Antonína) začala svůj provoz. Výbor rozhodl, že členský příspěvek bude ve výši 20 krejcarů. Z vybraných peněz se hradil provoz spolku a výlohy spojené s odbíráním časopisů Národní listy, Hlas, Lumír, Humoristické listy, Brejle a Reforma. První česká knihovna v Liberci zahájila svůj provoz 10. května 1863, kdy po potvrzení spolkových stanov pražským místodržitelstvím byl zvolen řádný výbor, který jmenoval P. Josefa Bernáta knihovníkem.

Knihovna měla plnit především funkci vzdělávací. Knižní fond se rozrůs-

tal především díky bohatým darům. Mezi dárci najdeme jména Ignác Leopold Kobr (pražský knihkupec a nakladatel), Jan Evangelista Purkyně, který „... zaslal 18. června 1864 přátelský dopis a ujišťuje, že přičiní se o sbírání knih pro knihovnu České besedy liberecké...“ (viz Paměti České besedy v Liberci, fotokopie rukopisu napsaného Františkem Machem roku 1885, s. 19), Karel Slavoj Amerling (zaslal několik ročníků Časopisu českého musea), Emil Holub (přispěl svou knihou Sedm let v jižní Africe a Brehmovým Životem zvířat) aj. V únoru 1864 měl fond již 226 svazků a výlohy činily 51 zlatých 51 krejcarů. O dva roky později čítal již 497 knih. Z důvodu prostorových byla knihovna 2. května 1867 přemístěna z bytu P. Josefa Bernáta do spolkových místností.

Na začátku sedmdesátých let existenci České besedy ohrožily vnitřní spory. Spolek se stěhoval z místa na místo a spolu s ním i knihovna, o kterou nikdo mnoho nepečoval. Přesto i v této době fond knihovny rostl. Nejštědřejším dárcem byl tajemník Adolf Šimek z Bělé pod Bezdězem, který v roce 1871 zaslal 43 knih, za což byl oceněn na valné hromadě spolku čestným členstvím.

Ve druhé polovině sedmdesátých let se spory uklidnily, ale spolek se potýkal s nedostatkem finančních prostředků a s neustálým stěhováním. Roku 1880 dosáhla situace kritického stavu. Veškerý majetek spolku kromě knihovny byl rozprodán, aby mohly být zaplaceny dluhy. Následujícího roku se situace

začala zlepšovat. Knihovníkem se stal Karel Pekárek, který provedl revizi fondu knihovny a vyhotovil nový soupis knih. Pekárkovou zásluhou se knihovna České besedy stala nejvýznamnější českou spolkovou knihovnou v Liberci a na počátku dvacátého století i základem pro první českou veřejnou knihovnu.

Druhou nejstarší českou knihovnu v Liberci založil podpůrný spolek Dobročín, který vznikl roku 1866. Ve stanovách si vytýčil tento cíl „... péči o duševní vzdělání, kteréhož se mělo dle článku 2, odstavce c, docílití zařizováním knihovny z knih zábavných, poučných a časopisů, dle odstavce d, pořádáním přednášek, zábav a jiných...“ (viz TOMSA, F.: Dějiny podporovacího spolku Dobročín v Liberci. Liberec 1926, s. 45). Zřízení knihovny bylo docíleno o deset let později, kdy předseda spolku mohl dne 23. ledna 1876 oznámit, že „... přičiněním několika údů, jakož i laskavostí některých pánů knihkupců a údů darovány knihy k zařízení nové knihovny v ceně více zlatých...“ (viz TOMSA, F.: cit. dílo, s. 45). Prvním knihovníkem se 12. listopadu 1876 stal Josef Izajdes. Výpůjční doba byla stanovena na každou neděli večer od 7 do 9 hodin. Knihovna samostatně působila až do roku 1906, kdy se sloučila s Lidovou českou knihovnou v Liberci.

Od osmdesátých let začaly v Liberci vznikat další české spolky a organizace, jako například Sokol, Barák, Slovan aj. Většina měla své spolkové knihovny, které v rozmezí let 1904

až 1921 splynuly s Lidovou českou knihovnou.

Vznik Lidové české knihovny

Od 80. let 19. století se život libereckých Čechů začal prudce měnit. V roce 1881 po mnoha bojích a žádostech zřídila Ústřední matice školská v Liberci pětiletou českou školu, která přivedla do města české učitelstvo. Vedle učitelů přibýlo do Liberce i mnoho státních úředníků, železničářů, dělníků a řemeslníků, hlásících se k české národnosti. Příliv těchto lidí obohatil spolkový život, a tak na konci 19. století působila ve městě řada českých spolků a jednot, z nichž osm mělo vlastní knihovnu. „... Výběr knih byl ve všech knihovnách skoro týž, do mnohých se dostaly bezcenné spisy, ba i otravné krváky...“ píše v roce 1930 řídící učitel Ladislav Číla ve sborníku „Prvních deset let 1920–1930“ (viz sborník Prvních deset let, 1920–1930, Okresní osvětový sbor, Liberec 1930, příspěvek Ladislava Číly, s. 60). Tento stav přivedl některé liberecké Čechy na myšlenku sloučení spolkových knihoven v jednu velkou veřejnou, v níž by došlo ke kvalitnímu doplňování fondů.

Dne 26. dubna 1904 svolali členové místního Sokola veřejnou schůzi. Úvodní přednášku přednesl učitel Ladislav Číla. Tématem bylo „Co máme čísti a kterak se můžeme vzdělávati“. Přednáška sklídila obrovský úspěch. Na závěr schůze byla odhlasovaná rezoluce, která vyzvala ostatní české spolky v Liberci ke sloučení knihoven a vytvoření

Budova Česke besedy v Liberci. První sídlo Lidové české knihovny.

jednotné české veřejné knihovny s čítárnou a společným nákupem. Jeden z bodů se obracel přímo na Českou besedu s požadavkem na poskytnutí knihovných místností v prostorách nově dostavěného Národního domu (dnes hotel Česká beseda).

Návrh se setkal se souhlasem většiny spolků. Již v červnu 1904 začaly jednotlivé spolky skládat své knihovny do místností v 1. patře Národního domu. Česká beseda věnovala 946 svazků, Národní jednota severočeská 524, Sokol 415 a Barák 186 svazků. 1. února 1906 se připojily spolky Dobročín se 406, Slovan se 100 a jako poslední přispěly 3. února 1921 Mírůmil s 325 a Spolek vysloužilců se 135 svazky. Nová knihovna dostala název Lidová česká knihovna. Pro její správu bylo vytvořeno knihovnické kuratorium, v němž každý

spolek zastupovali tři členové. Na první schůzi kuratoria byl předsedou zvolen Ladislav Číla, jednatelem Karel Drbohlav a pokladníkem Jindřich Havlíček. Funkci knihovníka zastával Ferdinand Příhoda. Kuratorium se rovněž usneslo na výši finančních příspěvků jednotlivých spolků.

Před otevřením knihovny pro veřejnost byl proveden soupis knih, při němž „... byly nevhodné spisy vyloučeny, ostatní dle autorů srovnány, duplikáty vyměněny s jinými vzdálenými knihovnami a zřízeny [...] tištěné seznamy pro čtenáře...“ (viz sborník Prvních deset let, s. 60). Vedle vlastní půjčovny knih vznikla také čítárna, která odebírala na šedesát různých časopisů a novin. Financování odběru periodik se dělo za přispění pražské městské rady, která zasílala 26 časopisů

za pouhé poštovné, a několika redakcí, které zasílaly své časopisy se slevou.

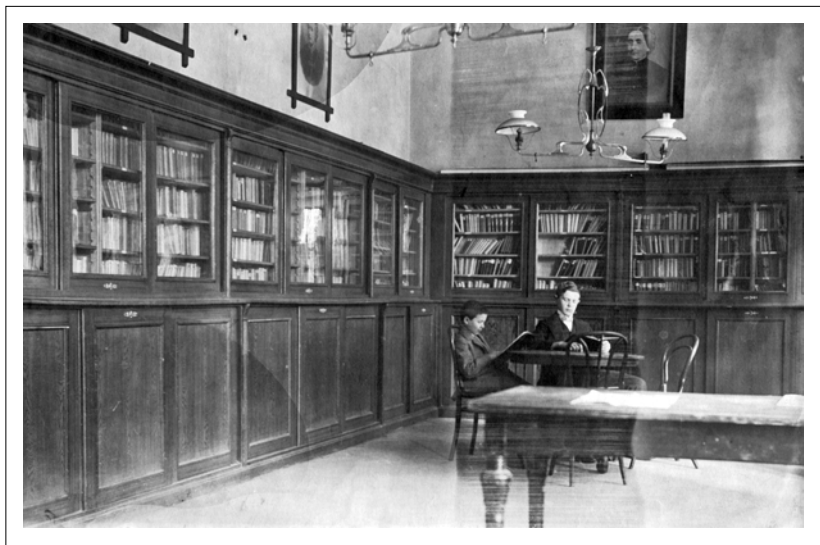
Učitel Ladislav Číla, který inicioval sloučení spolkových knihoven a vznik Lidové české knihovny

Knihovna se těšila mezi libereckými Čechy velké oblibě, což se odrazilo v hojně návštěvnosti. Brzy ale nastaly potíže s umístěním knihovny v 1. patře. Jak píše Ladislav Číla, „... návštěva knihovny byla tak četná, že ruch v 1. poschodí byl nepřijemný pro vykonávání hotelové živnosti...“. Kuratorium se proto rozhodlo přestěhovat knihovnu do suterénu Národního domu. V suterénu knihovnu však zužovala vlhkost. Kuratorium proto začalo uvažovat o novém umístění knihovny.

Po skončení války byl roku 1919 přijat knihovnický zákon, který ukládal obcím zřídit obecní knihovny. V obcích s národnostní menšinou zákon ukládal zřízení menšinové knihovny. Následně vládní nařízení určilo minimální finanční příspěvek obce, povinnost obce zajistit odpovídající prostory pro knihovnu a stanovilo kvalifikační předpoklady pro knihovníka. Ty byly obce povinny zřídit při počtu 400 příslušníků menšiny nebo ještě lépe příslušníci menšiny tvořili 10 % obyvatel obce. Menšinová knihovna měla mít stejné podmínky jako knihovna většinová.

V Liberci byla česká knihovna knihovnou menšinovou. Od počátku platnosti zákona knihovna zápasila s libereckou městskou radou o jeho naplnění. Rada města odmítla poskytnout knihovně odpovídající prostory s odůvodněním, že město Liberec nemá žádné vhodné prostory pro knihovnu. Výši příspěvku stanovila rada na 50 haléřů na příslušníka menšiny, ač nařízení ukládalo 70 haléřů. Po delších tahanicích v případě příspěvku musela městská rada v roce 1922 ustoupit, ale i potom byl poměr mezi městem vynakládaných prostředků na německé knihovny ve velkém nepoměru k množství peněz poskytovaných české knihovně. V případě prostor pro knihovnu nedošlo až do konce první republiky k žádnému řešení.

Od července 1920 až do května 1921 byla knihovna mimo provoz. Během uzavření byla provedena revize fondu a vydány nové soupisy. Knihovna se přestěhovala do nových prostor,

Lidová česká knihovna v budově České besedy (1910)

kteří poskytl liberecké policejní ředitelství sídlící v dnešní Blažkové ulici. Došlo ke změně názvu na Českou knihovnu obecní. Dosavadní kuratorium se v souladu se zákonem přeměnilo na knihovní radu s Ladislavem Čílou v čele. Knihovníkem zůstal i nadále Ferdinand Příhoda, i když neměl požadované kvalifikační předpoklady požadované vládním nařízením. Knihovní rada přihlédla k jeho obětavosti a zásluhám v péči o knižní fond. Ferdinand Příhoda zemřel 5. března 1925. Novým knihovníkem se stal učitel Jindřich Stojánek.

Knihovna ukončila svou činnost v roce 1938 v souvislosti s připojením Liberce k nacistickému Německu. Knižní fond byl z části převezen do Turnova a z části zůstal v Liberci. Část fondu byla znehodnocena nevhodným ulo-

žením ve vlhku a část byla poslána do stoupy. Po válce se zbytek fondu rozdělil mezi okresní archiv a městskou knihovnu.

Vedle České knihovny obecní v Liberci působila od roku 1922 též Obvodová knihovna, která měla za úkol zakládat a pečovat o české knihovny v libereckém politickém okrese. Knihovnu zřídil Okresní osvětový sbor v Liberci a jejím úkolem v souladu se zákonem bylo zakládat a pečovat o knihovny v obcích, kde česká menšina nedosahovala předepsaného počtu 400 osob nebo tvořila 10 % obyvatel obce. V čele obvodové knihovny stál profesor českého gymnázia Stanislav Balcar a jednatelkou byla odborná učitelka paní Kobosilová-Šorejšová. Knihovny byly od roku 1922 postupně zřízeny v obcích Ždár, Pavlovice,

Frýdlant v Čechách, Hrádek nad Nisou, Mšeno, Ruprechtice, Pěňčín, Růžodol I., Harcov, Příchovice, Dlouhý Most a Nová Ves u Chrastavy.

Německé knihovnictví v Liberci

Počátky knihovnictví v Liberci jsou spojeny s postavou libereckého děkana P. Antona Kopsche, který roku 1759 založil první libereckou knihovnu při kostele sv. Kříže. Důvody založení vyjádřil takto: „... damit die ankommende junge H. Geistliche und Kappeläne, welche mehrentheils armer Eltern Kinder seynd, sich durch solcher Bücher Gebrauch, deren sie sich in erwehnter Bibliothek allstets, keineswegs aber ausserwärts bedienen können in Predigten und christlichen Lehrer habilitieren sollen...“ („... aby se přicházející mladí páni duchovní a kaplani, kteří větším dílem chudých rodičů děti jsou, mohli skrze užívání takových knih, jichž v zmíněné bibliotéce neustále mohou používat, v kázání a křesťanském učení vzdělávat...“).

Knihovna byla určena ke vzdělávání mladých duchovních a nebyla veřejně přístupná. Při založení čítala 1 163 svazků. Na její provoz a rozšiřování založil Anton Kopsch nadaci, do níž vložil základní jmění ve výši 400 rýnských zlatých. Ve stanovách nadace bylo zakotveno, že o správu knihovny pečuje vždy třetí kaplan, který má nárok na roční úhradu ve výši šesti rýnských zlatých. Knihovna se dochovala do současnosti ve své původní podobě. Je

umístěna nad sakristií kostela sv. Kříže. Místnost je bohatě zdobena freskami a dobovým nábytkem. Knihovna patří libereckému arciděkanství a dnes čítá 2 000 svazků převážně náboženské literatury, psané především latinsky a německy.

Do první poloviny 19. století jsou v Liberci datovány pokusy o zřízení soukromých půjčoven knih. První uskutečnil Johann Heinrich Wurscher (též Wilhelmy), když si roku 1824 podal žádost na guberniální úřad, ale ten ji zamítl. Ještě 18. dubna 1836 informuje magistrát města krajský úřad v Mladé Boleslavi, že ve městě neexistuje žádná půjčovna knih. O deset let později (roku 1846) úřady povolily zřízení veřejné půjčovny knih. Otevřel ji August Klöbel ve Frýdlantské ulici. Klöbel měl ve fondu především „rytířské, raubířské a strašidelné historie“, které zaručovaly čtenářský zájem a z toho plynoucí zisk. Za vypůjčení jedné knihy na týden čtenář zaplatil jeden krejcar. Roku 1861 byla otevřena další soukromá půjčovna knih ve Vídeňské ulici (dnes Moskevská). Jejím majitelem byl Ignaz Hauser a první čtenáři ji navštívili 1. července. Celkově měla 2 650 svazků a měsíční výpůjčné za jednu knihu činilo 35 krejcarů. Za vypůjčení 6 knih na měsíc 1 zlatý.

Ve druhé polovině 19. století vznikla v Liberci celá řada německých spolků. Většina z nich měla své knihovny, které byly různým způsobem přístupné veřejnosti. Nejvýznamnějším osvětovým spolkem byl Liberecký učitelský spolek (Reichenberger Lehrerverein), jehož

Interiér studovny německé a později české městské knihovny v Moskevské ulici. Dnes zde sídlí Národní divadlo. (40. léta 20. století)

členové se 10. listopadu 1882 usnesli na založení německé lidové knihovny. Spolek knihovnu s názvem Deutsche Volksbibliothek (Německá lidová knihovna) otevřel 2. února 1885. Na konci prvního roku své činnosti měla knihovna již 8 940 svazků. Ve školním roce 1888/89 dosáhl fond již 10 632 svazků. Přesto knihovna brzy přestala dostávat skutečným potřebám obyvatel města.

V roce 1896 navrhl na zasedání městské rady starosta dr. Franz Bayer vystavět městskou knihovnu s čítárnou. Rada starostův návrh nepřijala, ale odhlasovala, že myšlenku bude „vésti v patrnosti“. Teprve 27. listopadu 1900 městské zastupitelstvo rozhodlo

o zřízení knihovny v prostorách radnice uvolněných po Obchodní a živnostenské komoře. Základní kapitál na provoz a vybavení knihovny činil 750 zlatých (v přepočtu 1 500 K), které ještě v roce 1896 odkázal na zřízení knihovny poštovní administrátor Friedrich Wenzel Jarisch. Dalšími finančními prostředky na provoz byly různé peněžní dary a sbírky. Při otevření knihovny daroval liberecký průmyslník a mecenáš Heinrich von Liebieg 20 000 K. Ve své závěti odkázal knihovně dalších 100 000 K. Nově vzniklou knihovnu finančně podpořila též Reichenberger Sparkasse (Liberecká spořitelna). Dalším vydatným zdrojem financí byly sbírky mezi obyvatelstvem, z nichž jedna vynesla dokonce 11 000 K.

Interiér studovny německé a později české městské knihovny v Moskevské ulici. Dnes zde sídlí Naivní divadlo. (40. léta 20. století)

Základem fondu knihovny byly svazky shromážděné Libereckým učitelským spolkem. Další knihy zakoupily a shromáždily spolky Verein Reisender Kaufleute (Spolek obchodních cestujících), Deutscher Sprachverein (Spolek pro německou řeč), Verein deutscher Ärzte (Spolek německých lékařů), Deutscher Gebirgsverein (Spolek německých turistů), Deutscher Alpenverein (Spolek německých alpinistů).

Německá lidová knihovna uvítala první návštěvníky 7. ledna 1901. V říjnu téhož roku měla čítárnu se 70 titulů novin a časopisů, čtenářskou příručbou o 192 svazcích a půjčovnu obsahující 5 100 svazků. V roce 1908 vzniklo po vzoru Vídně a Mnichova hudební oddělení, které se během několika málo

let rozrostlo do úctyhodných rozměrů. Růst fondů knihovny způsobil, že v roce 1909 ji bylo nutno přemístit do bývalého hostince Reichenberger Hof (dnes Naivní divadlo v Moskevské ulici), kde knihovna pracovala až do roku 1945, kdy na její místo nastoupila Městská lidová knihovna.

Bücherei der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik

Po skončení války a vzniku Československa se Liberec stal centrem českých Němců. Představitelé českých Němců v této době uvažovali o přesunutí německé univerzity z Prahy do Liberce. Prvním krokem k přesunu mělo

být zřízení univerzitní knihovny, která by plnila i funkci národní (centrální) německé knihovny v Československu. Univerzita nakonec přeložena nebyla, ale knihovna vznikla.

Před samotným vznikem knihovny byl 26. května 1923 za předsednictví Karla Kirchhofa (prezident liberecké Obchodní a živnostenské komory) založen knihovní spolek, který nesl název Verein „Bücherei der Deutschen“. Vznik spolku byl ministerstvem vnitra povolen již 10. června 1922. Vedením spolku byl pověřen univerzitní profesor dr. Erich Gierach. Mezi jmény zakládajících členů můžeme číst jména libereckého průmyslníka Theodora Liebiega, majitele frýdlantského panství dr. Franze Clam-Gallase, poslance a pozdějšího libereckého starosty dr. Karla Kostky, rektora německé univerzity v Praze prof. dr. Karla Kreibicha, rektora německé techniky v Praze prof. dr. Wenzela, rektora německé techniky v Brně prof. dr. Ulricha, libereckého starosty dr. Franze Bayera, spisovatele Friedricha Jaksche, nakladatele Franze Krause a mnoha jiných.

Stanovy spolku ukládaly členům placení ročních příspěvků ve výši 10 Kč pro řadového člena a 1 000 Kč pro člena zakládajícího. Současně byl zaveden příspěvek na založení knihovny ve výši 100 Kč pro řadového člena a 5 000 Kč pro zakládajícího člena.

Prostory pro novou knihovnu poskytl na návrh starosty dr. Franze Bayera město Liberec. Místnosti se nacházely na Novoměstském náměstí

(dnes Sokolovské) v domě, stojícím na rohu náměstí a Mistrovského vrchu. Sklady nechal vybavit regály Theodor Liebieg. Knihy a časopisy pro knihovní fond byly shromažďovány z různých darů a pozůstalostí. Němečtí nakladatelé a vydavatelé se na popud Franze Krause dohodli na zaslání jednoho výtisku své produkce zdarma.

Dne 30. června 1924 byla Bücherei der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik slavnostně otevřena. Otevření se zúčastnili čelní představitelé Němců v Československu. Prvním ředitelem knihovny se stal spisovatel Friedrich Jaksch. Jméno knihovny, které při otevření dosáhlo 28 000 Kč, bylo spravováno knihovním spolkem, který také rozhodoval o větších nákupech. Ve 20. letech se podařilo zakoupit z pozůstalosti knihovny bývalého poslance Ernsta von Plenera a profesora Ottokara Webera. Plenerova knihovna obsahovala 1 000 svazků a Weberova 6 000 svazků. Ve 30. letech knihovna získala sbírku starých tisků z pozůstalosti univerzitního profesora dr. Rudolfa Wolkana a knihovnu univerzitního profesora dr. Adolfa Hauffena.

Knihovna byla od samých počátků budována na vědeckých základech. Úzce spolupracovala s lipskou knihovnou (Deutsche Bücherei zu Leipzig), která byla ústřední metodickou knihovnou pro německé knihovny. Odborná pomoc se odrazila i na katalogizaci v Bücherei der Deutschen, která budovala dva základní katalogy. Jmenný katalog byl řazen podle pruské instrukce.

Bücherei der Deutschen zu Reichenberg.

Ausleihvorschriften.

1. Jedes Mitglied des Vereines „Bücherei der Deutschen“ ist berechtigt, die Einrichtungen der Bücherei frei zu benützen.

2. Jedes Mitglied muß sich auf einer eigens anzufordernden **Erklärungskarte** schriftlich und mit eigenhändiger Unterschrift verpflichten, die **Ausleihvorschriften** genau einzuhalten und für jeden durch Nichteinhaltung derselben, sowie durch Beschädigung jeder Art oder durch Verlust der Bücher entstandenen Schaden zu haften. Der Erklärung wird die Gültigkeit eines klagbaren Vertrages mit dem Erfüllungsort Reichenberg zuerkannt. Undeutlich, ungenau oder unvollständig ausgefüllte Erklärungen sind ungültig. Die bezüglich des Standes und des Wohnsitzes gemachten Angaben müssen vom betreffenden Gemeindeamte als richtig bestätigt werden. Bei besonders wertvollen Büchern kann die Mithaftung eines Bürgen verlangt werden. **Studenten** müssen eine generelle Bürgschaftserklärung des Vaters beibringen.

3. Die **Anforderung einzelner Bücher** erfolgt durch den amtlichen Bücherzettel. (10 Stück Kč 1'—.) Derselbe ist in allen Teilen genau und eigenhändig auszufüllen und kann als Halbdrucksache durch die Post eingefendet werden. Gleichzeitig mit dem angeforderten Buche wird dem Benutzer der Abschnitt des Bücherzettels zugestellt, auf welchem mit roter Farbe der Tag der zu erfolgenden Rückgabe des Buches aufgestempelt ist. Der Hauptteil des Zettels wird **amtlich aufbewahrt**. Solange derselbe **amtlich** erliegt, haftet der Benutzer für sämtliche Schäden. Bei richtig erfolgter Rückgabe des Buches wird als Bestätigung der Hauptteil des Bücherzettels gegen den gleichzeitig abzuliefernden Abschnitt ausgetauscht.

4. Bei **Überschreitung der Leihfrist** wird die Rückstellung eingemahnt (Mahngebühr Kč 1'—) und für jeden überschrittenen Tag und für jeden entliehenen Band je 30 Heller eingehoben. Nach acht Tagen erfolgt die zweite Mahnung (Mahngebühr Kč 3'—) und nach Ablauf einer weiteren Woche die Übergabe an die Behörde zur Amtshandlung.

5. Gesuche um **Leihfristverlängerung** müssen rechtzeitig und vor Ablauf der Leihfrist eingebracht werden. Bei Ausbleiben einer Antwort gilt sie auf weitere 21 Tage erstreckt. Da unter keinen Umständen eine längerfristige Leihzeit bewilligt werden kann, ist jedesmal vor Ablauf von 21 Tagen eigens um Verlängerung anzufuchen. Wird die Verlängerung nicht bewilligt, müssen die entliehenen Bücher unverzüglich innerhalb von 48 Stunden nach Empfang des Bescheides zurückgestellt werden. Bei Nichtbeachtung erfolgt keine weitere Mahnung, sondern die sofortige Übergabe an die Behörde.

6. Sämtliche Bücherverleihungen gehen auf Kosten und Gefahr des Entleihers. Die **Rücksendung** durch die Post hat in gleicher Verpackung und mindestens unter derselben Wertangabe wie die Versendung zu geschehen.

7. Im Falle der **Beschädigung** oder des **Verlustes** der entliehenen Werke ist seitens des Entleihers als Schadenersatz derjenige Betrag zu leisten, welchen die Direktion der Bücherei im Einvernehmen mit dem Vorstände des Vereines für angemessen erachtet, selbst wenn dieser Betrag die Wertangabe übersteigen sollte.

Raum für Bemerkungen der Verwaltung:		Zurückstellen am: 19. NOV.	
☐ bedeutet: verliehen oder f. z. nicht benutzbar. ☐ bedeutet: nicht vorhanden.		Signatur: H. Janc. K. 379 Bd., Jrg.: Zabl. d. Bd.: — 1	
Aus der Bücherei der Deutschen entlieh:			
Verfasser mit Vornamen: <u>Lehmann</u>			
Titel mit Erscheinungsjahr: <u>1764, Nachricht von Wahlen,</u>			
<u>wer sie gewesen, wo sie Golderz aufge-</u>			
<u>sucht, auch wie sie aus Erzen Gold ge-</u>			
<u>bracht</u>			
Die eingerahmten Felder sind vom Be- nutzer auszufüllen, die Signatur wenn möglich. Für jedes Werk (nicht für jeden Band) eigener Zettel. Deutlich schreiben, besonders bei Eigen- namen!	Name: <u>Josef Meissner,</u>		
	Stand: <u>Lehrer i. R.</u>		
	Wohnung: <u>Morchenstern Nr. 765</u>		
	Mitgliedskarte Nr. <u>4357</u>		

Výpůjční lístek z „Bücherei der Deutschen“

Předmětový katalog byl řazen podle potřeb čtenářů a zkušeností jiných knihoven. Systematický katalog budován nebyl. Vedle těchto základních katalogů řadili pracovníci knihovny několik speciálních katalogů. Mezi ně patřil katalog českoněmeckých spisovatelů, vědců, umělců a dalších osobností, v němž bylo možno najít nacionálně jednotlivých osobností, jejich bydliště a přehled díla. Ve studovně se nacházel katalog příruční knihovny, která v roce 1926 obsahovala na 4 000 svazků. Katalog časopisů byl řazen tematicky.

Fond knihovny Bücherei der Deutschen a služby pro čtenáře se během

existence knihovny úspěšně rozvíjely. Při otevření knihovna měla 20 000 svazků knih a 300 titulů časopisů. V roce 1937 již bylo ve fondu 130 000 svazků a 1 200 titulů časopisů. Knihovna zhotovovala rešerše a poskytovala meziknihovní výpůjční službu. Ostatním knihovnám podávala odborné rady pro zakládání a provoz knihoven. Ve 30. letech vznikla také myšlenka na vytvoření centrálního katalogu všech německých odborných knihoven v Československu.

Knihovna během svého působení v letech 1924–1945 celkem třikrát změnila výpůjční řád, ale základní

Od roku 1935 sídlo „Bücherei der Deutschen“ v ulici U Věže 9

princip čtenářských poplatků byl zachován. Čtenář platil roční příspěvek, jehož zaplacení bylo vyznačeno na čtenářské legitimaci. Studenti platili nižší poplatky. Platilo se za pozdní vrácení knih. Členové knihovního spolku mohli služeb knihovny využívat bezplatně.

V roce 1925 se součástí knihovny stal Ústav pro sudetoněmeckou vlastivědu (Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung), který založil dr. Erich Gierach. Ústav si kladl za cíl národopisné zmapování území obývaných sudetskými Němci. Vedle pražské univerzity byl považován za druhé centrum německé vědy v Československu.

Na začátku 30. let přestávaly prostory vyhrazené pro knihovní sklady stáčit. Knihovna požádala městskou radu

o přidělení dalších prostor. Městská rada knihovně vyhověla a přidělila jí několik místností v Zámecké ulici č. 6. Přesto se knihovna potýkala s nedostatkem místa až do 4. listopadu 1935, kdy se přestěhovala do budovy bývalé textilní továrny v ulici U Věže č. 9. Po roce 1938 vedení knihovny uvažovalo o vybudování nových skladovacích prostor. Byly vypracovány plány. Lipská knihovna vypracovala doporučení pro stavbu. K realizaci vzhledem k následujícím událostem nedošlo.

Knihovna každý měsíc vydávala tištěné zprávy o dění v knihovně *Mitteilungen der Bücherei der Deutschen*. V roce 1928 začala vydávat časopis *Anzeiger für die deutschen Bibliotheken in der Tschechoslowakei*, který uveřejňoval výtahy z katalogů liberecké knihovny a byl určen ostatním německým

Pracovní prostory pro zaměstnance v knihovně U Věže 9

Půjčovna v knihovně U Věže 9

knihovnám v Československu pro lepší orientaci při žádostech o meziknihovní výpůjční službu. U příležitosti 5. výročí svého trvání vydala knihovna spis s názvem Die Bücherei der Deutschen in ihrem fünfjährigen Bestande.

Roku 1936 došlo ke změně ve vedení knihovního spolku. Dosavadní předseda dr. Erich Gierach odstoupil, neboť se stal profesorem mnichovské university, a na jeho místo byl zvolen dr. Karl Gessner, zástupce Národní banky československé v Liberci.

V roce 1938 se knihovna stala ústřední župní knihovnou s názvem

Bücherei des Reichsgaues Sudetenland. Následující rok z funkce ředitele knihovny odstoupil Friedrich Jaksch, který odešel pracovat na ministerstvo propagandy Josepha Goebelse. Novým ředitelem se stal dlouholetý funkcionář SdP dr. Ernst Tscherne. Během války se knihovna potýkala s nedostatkem financí a problémy, které přinášela válečná léta. Knihovna pracovala až do posledních dnů třetí říše. V roce 1945 byla převzata československým státem a na její místo nastoupila Státní studijní knihovna v Liberci se specializací na literaturu českých Němců.

Václav Kríček

Knihovník-spisovatel Friedrich Jaksch

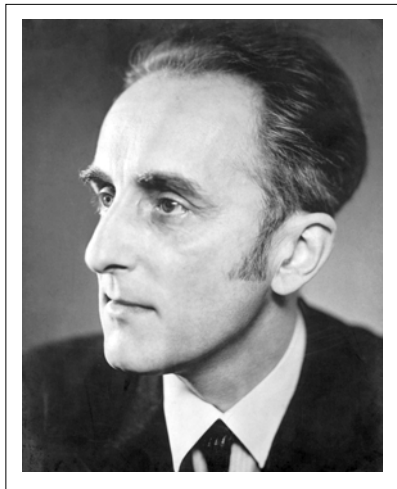
Když byla 30. června 1924 otevřena v Liberci Bücherei der Deuten, stal se jejím prvním ředitelem Friedrich Jaksch. Mezi knihovníky má jistě zvláštní postavení, neboť byl zároveň plodný spisovatel, byť s nacionalistickým smýšlením. Letošní devadesáté výročí německé knihovny je zároveň výročím jeho ustanovení do funkce. Navíc letos uplyne 120 let od jeho narození.

Narodil se v Českých Budějovicích 4. dubna 1894 a zde také vystudoval gymnázium, od roku 1913 studoval na univerzitě v Praze filozofii a práva. Studium přerušil po vypuknutí první

světové války, v níž byl zraněn, odjel na léčení do České Lípy a nakonec dosáhl hodnosti nadporučíka. Po válce se stal v letech 1919–20 dramaturgem v Ústí nad Labem a začal opět studovat, tentokrát němčinu a dějiny literatury. Také toto studium byl nucen přerušit, pro tíživou finanční situaci, ještě zhoršenou po narození dcery. Roku 1920 se v Liberci seznámil s ředitelem Sude-toněmeckého nakladatelství (později nakladatelství Franz Kraus) a stal se redaktorem jím vydávaného časopisu Rü-bezahl. V roce 1922 se vrátil ke studiu a o rok později je úspěšně zakončil. Po přestěhování do Liberce vedl knihovnu patnáct let až do roku 1938. Tehdy byl

také členem spolku Schlaraffia, v němž vystupoval pod jménem Prometheus, a členem Deutschen Nationalpartei.

*Friedrich Jaksch –
ředitel „Bücherei der Deutschen“*

Za jeho vedení se knihovna, sídlící nejprve v domě na rohu Novoměstského (dnes Sokolovského) náměstí a Mistrovského vrchu a od roku 1935 v ulici U Věže, stala velice významnou institucí. Do fondu se například podařilo postupně získat několik soukromých knihoven významných vědců a řadu unikátních knih s podpisy či věnováním autorů (z libereckých například Karla Baiera, Adolfa Königa, Antona Ludwiga či Heinricha Karaska, z jabloneckých Marie Hübner ad.). Roku 1937 čítal fond již 130 000 svazků a 1 200 časopisů. Kromě běžných katalogů se budoval také například speciální katalog sudetoněmeckých spisovatelů a dalších osobností. Knihovna vydávala

od roku 1926 měsíčník Mitteilungen der Bücherei der Deutschen, jehož redaktorem byl právě Friedrich Jaksch a je možné jej nalézt ve fondu, a poté, co se knihovna stala metodickým centrem pro německé knihovny v Československu, časopis Anzeiger für die deutschen Bibliotheken in der Tschechoslowakei (Věstník pro německé knihovny v Československu) s výtahy z katalogu knihovny. Sám ředitel napsal o knihovně článek Die Bücherei der Deutschen do časopisu Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues (Zprávy ještědsko-jizerského vlastivědného spolku) a k desetiletému výročí článek Die Bücherei der Deutschen in ihrem 10jährige Bestande do časopisu Treue vereint (Sjednocení věrnosti).

F. Jaksch je autorem lyrických básnických sbírek Gedichte (Básně, 1914), Wellen und Wogen (Vlny a vlnění, 1917), v nichž jsou básně poznamenány válečnými zážitky, a dále Mütter! Der Menschheit ein Osterevangelium (Matky! Velikonoční evangelium lidstva, 1920), Eros Licht (Erotovo světlo, 1921), Der Bund (Svazek, 1935) a Gott stellt die Zeiger! (Bůh nastavil rafiže, 1936), dramatické básně Hartherz, der Zwerg (Trpaslík Necita, 1919, ve fondu je dokonce v rukopise!), básně na R. M. Rilkeho Der Ritt eines Knaben in den Frühling (Chlapcova vyjížďka koňmo do jara, 1924), básně Das Christkindlspiel des Böhmerwaldes (Šumavská hra o Ježíškovi, 1928), dramatu Das heilige Feuer (Posvátný oheň, 1915), tragédií Eltern (Rodiče, 1916) a Sklavin (Otrokyně, 1920),

Kancelář ředitele v knihovně U Věže 9

novely Märchen der Liebe (Pohádky lásky, 1918), povídek Das Haus mit den Steinfiguren (Dům s kamennými postavami, 1926), Kathrein (Kateřina, 1927) a Das Ende der Eisernen Schar (Konec železné radlice, 1940) a románů Der enthauptete Heiland (Spasitel bez hlavy, 1922), Das Totenbuch (Kniha mrtvých, 1925), Sonne über Böhmen (Slunce nad Čechami, 1934), Stoffer Jakobs (1937), Söhne am andern Ufer (Synové na druhém břehu, 1940) a asi nejznámějšího nacionalistického románu Alle Wasser Böhmens fließen nach Deutschland (Všechny vody Čech tečou do Německa, 1937).

Napsal také dvě knihy pro děti (byl i redaktorem dětského časopisu!), literárněvědnou práci Die bildstilistischen

Turbulenzerscheinungen in Friedrich Hebbels Werken, ein Beitrag zur Psychologie seines dichterischen Schaffens (Obrazně-stylistické turbulentní jevy v dílech Freidricha Hebbela, příspěvek k psychologii jeho básnického díla, 1923), esej Bühnenkunst und Bühnendekoration der Zukunft (Herecké umění a jevištní dekorace budoucnosti, 1925), článek Anhalt für sudeten-deutsche Heimatforschung (Podklad pro sudetoněmecké vlastivědné bádání) a sepsal významný rozsáhlý slovník sudetoněmeckých spisovatelů (Lexikon sudetendeutscher Schriftsteller und ihrer Werke für die Jahre 1900–1929) se seznamem sudetoněmeckých novin a časopisů. Plán na rozšíření a doplnění slovníku k roku 1935 nebyl bohužel nikdy uskutečněn. Úvodním

slovem doprovodil zajímavou fotografickou publikaci Reichenberg und der Tetschen (Liberec a Děčín), byl vydavatelem knihy o nových prozaických dílech Der neue Roman (Nový román) a redaktorem časopisu Die Bühne (Divadlo). Pro výbor děl osmatřiceti sudetoněmeckých autorů pořádný Emilem Lehmannem Stimme von Land und Stamm (Hlas země a pokolení) napsal vzpomínkový článek o svém životě a pro časopis Ostdeutsche Monatshefte (Východoněmecký měsíčník) článek Über mich selbst (O sobě).

Svá díla psal také pod pseudonymem Friedrich Bodenreuth, kniha s tímto vlastnoručním podpisem zdobí dokonce fond knihovny. V češtině jeho dílo nevyšlo kromě dvou ukázek z poezie v časopise Iniciály (roč. 4, 1993, č. 34, s. 11), a to básní Předkové a Otec mluví (ze sbírky Gott stellt die Zeiger!, v Iniciálách chybně uveden rok 1944). V češtině také prakticky neexistují žádné prameny informací, v němčině existuje cenná diplomová práce Lucie Ceralové Friedrich Jaksch – der Märchenprinz (F.J. – pohádkový princ, 1999).

Roku 1939 odešel Jaksch pracovat na ministerstvo propagandy Josepha Goebbelse a odstěhoval se do Durynska, kde se stal starostou v Bad Berka u Výmaru. Za druhé světové války se dostal až na Ukrajinu a do Ruska. Po válce byl zatčen a odvečen, strávil nějaký čas v americkém zajetí a ruském vězení a dlouho byl nezvěstný. Podle posledních dopisů a dalších skutečností se uvádí, že nejspíše zemřel 18. 2. 1946 ve vězení v Buchenwaldu.

S odstupem času můžeme přes všechno špatné, čím se Friedrich Jaksch projevil, vzdát hold jeho vedení knihovny s ohledem na nebývale bohatý fond literatury českých Němců zachovaný do současnosti.

(překlady názvů děl jsou čistě orientační)

Marek Sekyra

V RODNÉM MĚSTĚ MĚ MATKY

(Česká Lípa, 7. ledna 1915)

Tak vstoupil jsem v půvabné toto město
a únavou jsem padal bezmála,
je důvěrně za starých dobrých časů
má matička co dítko poznala.

Ty staré domy kynuly mi vřele,
jak znaly by již toho cizince,
a přinesly mi, z vojny zraněnému
mateřský pozdrav v této hodině.

Jak kdysi se jí v očích slzy chvěly,
když do boje syn táhl vesele,
tak pláče nebe sněžné ztuhlé slzy
na matky domu krovy omšelé.

Ó matko! Utiš svoje horké slzy,
vpušť v srdce čisté světlo naděje!
byť raněn smrtelně, je zima venku,
přec přijde jaro: nic se neděje!

Až v tomto místě, kde jsi v mládí snila,
se s novým sluncem Vesna probudí,
pak opět tvému synu raněnému
dá nový život štěstí v osudí.

Přeložil O. Simm, přebásnil M. Sekyra

Knihovny v Liberci od konce války do konce století (1945–1999)

Interiér půjčovny odborné literatury v roce 1965

Městská knihovna

Předchůdkyně české lidové knihovny byla po dlouhá léta budována za podpory Čechů v Liberci a čítala asi 20 000 svazků a naposledy byla umístěna v Hrnčířské ulici č. 6 (dnes Blažkova ul.).

Ještě 12. května 1945 v Liberci normálně půjčovala německá Stadtbücherei v Moskevské ulici č. 18. Její místnosti byly později zajištěny pro nově se tvořící českou lidovou knihovnu. Fond německé knihovny čítal

15 000 zpracovaných svazků, což představovalo bohatý fond hudebnin, dále anglickou literaturu a separovanou knihovnu německých zakázaných autorů. To vše se stalo základem fondu české lidové knihovny.

V novinách byla zahájena akce na soustředování darů českých knih, ale s nevalným výsledkem. Na nákup bylo minimum prostředků, přesto se podařilo získat několik darů z vnitrozemí. Z českých menšinových knihoven se zachovalo jen pár desítek knih, které byly většinou zničeny vlhkem.

Již začátkem června 1945 zahájila svou činnost čítárna, a to jako první v pohraničí. Půjčovalo se nepřetržitě každý den od 9 do 20 hodin, v neděli a ve svátek jen dopoledne. Všichni měli přístup volný a bezplatný. V červenci bylo možno nahlédnout do 57 titulů novin a časopisů, z čehož bylo 13 deníků. Nutno podotknout, že o provoz knihovny pečoval tříčlenný personál, který se krčil v tmavé komůrce, kterou sdílel s opravovanými knihami, novými přírůstky a knihařem a jeho stroji. Knihovníci neměli k dispozici ani vlastní psací stroj s českými typy.

Pokud jde o knihovnu, ta zahájila provoz krátce po otevření čítárny. Byl pro ni vytvořen a schválen výpůjční řád. Kromě jiného předpokládal, že návštěvník zaplatí 30 Kčs zálohy, 5 Kčs zápisného, 2 Kčs za legitimaci a 50 hal. za každou vypůjčenou knihu jako malý příspěvek na krytí režijních nákladů, zvláště na vazbu a nákup knih.

Na počátku si čtenáři mohli vybrat z fondu, který čítal necelých 500 svazků českých knih. Během krátké doby se podařilo získat státní příspěvek ve formě vázaných knih, a tak počet českých knih vzrostl na téměř 3 000 svazků. Knihovna v té době řešila ještě jeden velký problém. Jednalo se o zajištění knižního majetku v soukromých německých bytech. Podařilo se hlavně převést knihy z takových míst, kde to vyžadoval veřejný zájem.

Liberecká Městská lidová knihovna byla brzy považována za nejlepší kulturní podnik ve městě. Dokonce

pomohla se založením žákovských knihoven, knihy si též půjčovala vojenská posádka. Hudební oddělení udivovalo díky fondu německé knihovny svým rozsahem nejen laickou veřejnost, hudebniny si chodily půjčovat také liberecká opera nebo pěvecký sbor

Studovna v městské knihovně v Liberci v Moskevské ulici 32/18 (dnes Naivní divadlo, 40. léta 20. století)

Dětské oddělení v městské knihovně v Liberci v Moskevské ulici 32/18 (dnes Naivní divadlo, 50. léta 20. století)

*Dětské oddělení v městské knihovně v Liberci v Moskevské ulici 32/18
(dnes Naivní divadlo, 50. léta 20. století)*

Ještěd, hudební škola a různé hudebními-
lovné kroužky ve městě. Tento fond se
stále doplňuje. První poválečný rok za-
hájila veřejná knihovna velmi úspěšně,
neboť vedle již zmíněného hudebního
oddělení bylo zde oddělení české i ně-
mecké literatury, dále anglické, ruské,
francouzské a italské oddělení a začalo
se zakládat oddělení pro děti. Cíl, kte-
rý si liberečtí knihovníci stanovili, totiž
vybudovat z Liberce kulturní středisko,
se začal naplňovat.

Město se po válce neustále rozrůs-
talo. Byly k němu připojovány dříve
samostatné obce. Pro knihovnu to zna-
menalo zisk v podobě fondů obecních
knihoven, které si přebudovala v síť

poboček. Obyvatelé vzdálených částí
tedy nemuseli jezdit do centra.

V roce 1947 se také změnil název
knihovny na Ústřední městská knihov-
na statutárního města Liberce.

Zdárný návrat k demokratické re-
publice byl přerván nástupem komu-
nistické diktatury v roce 1948.

Stále chyběly potřebné finance na
nákup knih. Tento stav se zlepšil, když
nad knihovnou převzal patronát mi-
nistr informací a osvěty Václav Kopec-
ký, který uvolnil dotaci na nákup knih
z fondů svého ministerstva. Kopecký
navštívil Liberec 3. října 1948 a zavítal

*Hudební oddělení v městské knihovně v Liberci v Moskevské ulici 32/18
(dnes Národní divadlo, 50. léta 20. století)*

také do knihovny. Jeho další návštěvy už měly zcela jiný charakter, řekněme zábavný, a knihovna už ho nezajímala.

Ústřední městská knihovna Václava Kopeckého, tak zněl nový název, pracovala v obvodu města do začátku roku 1951, kdy podle nové organizace knihovnictví převzala funkce okresní a krajské knihovny jako Krajská lidová knihovna Václava Kopeckého. Ze soudobého tisku se toho o knihovně mnoho nedozvíme, snad jen to, že počátkem února 1948 se do knihovny dostal „zlomyslný násilník, který na několika místech přerézal vodovodní trubky v budově městské knihovny a způsobil tak volné odtékání vody“.

Do roku 1951 pracovalo v knihovně 8 zaměstnanců, což byl vlastně výchozí stav z roku 1948. Čtenáři měli k dispozici půjčovnu pro dospělé, která nabízela volný výběr i výpůjčky ze skladiště, k čemuž bylo možno využít katalog rozdělený podle hlavních druhů literatury. Byly též vydávány seznamy literatury, např. abecední seznam, seznam knih na pobočkách nebo systematický katalog naučných knih. Od roku 1949 vycházel měsíční seznam novinek a do poloviny roku 1951 byl tento měsíčník přetvořen na čtrnáctidenní Zpravodaj.

V roce 1951 mělo oddělení pro mládež úplný volný výběr rozdělený podle

druhů literatury a věku čtenářů. V září téhož roku se spojilo hudební oddělení Krajské lidové knihovny s hudebním oddělením Státní studijní knihovny. Hudebniny se půjčovaly domů, také knihy o hudbě, a na místě mohli čtenáři využít hudební příručku a v klidu si poslechnout své oblíbené melodie. K výročí vzniku NDR bylo otevřeno oddělení německých knih. Pod hlavičkou Klubu čtenářů začala knihovna pořádat pravidelné přednášky o literatuře, na nichž se mimo jiné podíleli Pavel Eisner, Konstantin Biebl a Marie Pujmanová. Besedy se čtenáři se soustředily na témata, která vyžadovala doba. Tak bylo možno například vyslechnout přednášku O horníku v literatuře nebo

v rámci týdne sovětské literatury se konaly vždy od 20 hodin literární večery, kde byly předčítány ukázky jako Lenin a Stalin v literatuře, Příběhy stachanovců apod. V budově se pořádaly tematicky zaměřené výstavy a v prosinci 1948 bylo možno poprvé shlédnout velkou přehlídku knižní produkce.

Ke konci roku 1951 měla Krajská lidová knihovna Václava Kopeckého fond o 50 301 svazku knih, v čítárně byl vyložen 131 titul novin a časopisů, v hudebním kabinetu byly k dispozici 942 kusy gramofonových desek. V roce 1945 navštívili knihovnu 474 čtenáři, zatímco v roce 1951 to byli již 5 234 čtenáři. V roce 1945 proběhly 2 733

*Hudební oddělení v městské knihovně v Liberci v Moskevské ulici 32/18
(dnes Národní divadlo, za pianem sedí prof. Květa Flíčková, vedoucí oddělení)*

*Hudební oddělení v městské knihovně v Liberci v Moskevské ulici 32/18
(dnes Národní divadlo, 50. léta 20. století)*

výpůjčky a o šest let později již 173 383 výpůjčky. Pro úplný přehled chronologie poboček – 1947 Harcov, Pavlovice, Rochlice a Ruprechtice, 1948 Františkov, 1949 Růžodol I a nemocnice. Koncem dubna 1951 přidělilo ministerstvo informací a osvěty libereckému kraji pojízdnou knihovnu s 1 200 svazky a během krátké doby se jejich počet zvýšil na 7 000. 15. května 1951 vyjel autobus na svou první cestu po libereckém a novoborském okrese.

Budova lidové knihovny sloužila původně jako víceúčelové zařízení. Byla postavena v roce 1863. Od roku 1949 proběhlo uvnitř knihovny mnoho úprav tak, aby co nejvíce interiéry vyhovovaly

účelům knihovny. Během roku 1951 se jednalo o přemístění knihovny na Leninovu třídu (dnes Masarykova tř.) č. 9 (bývalá budova Obchodní a živnostenské komory, poté Krajský národní výbor spolu s Krajskou správou SNB, ředitelství OÚNZ a dětská poliklinika) spolu se Studijní knihovnou a Oblastní galerií, avšak tento záměr nebyl nakonec uskutečněn.

Koncem padesátých let už budova v Moskevské ulici č. 18 začala být těsná. Podařilo se získat prostory ve vedlejší budově, kde se v celém přízemí začal svépomocí zaměstnanců budovat sklad pro více jak 60 tisíc svazků. Do konce roku 1957 čítal fond již 115 374

svazky knih. Čtenářstvo představovalo 6 413 členů. Konaly se úspěšné besedy, výstavy, přednášky a kulturní večery. Přibýly pobočky v Karlínkách, Horním Hanychově a Kateřinkách. Provoz knihovny zajišťovalo 9 pracovníků na plný úvazek a 6 polodenních sil. I přes četné nedostatky, jako fluktuace zaměstnanců, potíže s umísťováním fondu, nedostatečné technické vybavení, se podařilo vytvořit dobře fungující lidovou knihovnu, ze které čtenář odcházel spokojen.

Vědecká knihovna

Německá vědecká knihovna Bücherei der Deutschen byla v roce 1945 převzata do české správy. Na jejím bohatém fondu začala vyrůstat česká vědecká knihovna, Státní studijní knihovna, řízená ministerstvem školství a osvěty.

Těsně po válce měla ve fondu asi 185 000 svazků zpracovaných knih a dále do ní byly soustřeďovány konfiskované knihy z německých veřejných a soukromých knihoven ze severu Čech, které byly tříděny a postupně zpracovávány. Při třídění dokonce vypomáhalo několik německých občanů, kteří byli pro tento účel uvolněni z tábora, kde čekali na odsun do Německa.

V roce 1947 bylo knihovně přiznáno právo povinného výtisku, a to jako druhé knihovně v republice (první byla Národní knihovna v Praze, která jej získala již za vlády Marie Teresie), což

znamenal, že dostala zdarma jeden výtisk od každé vydané české i slovenské knihy a periodika. Do té doby byla totiž závislá na darech. Povinný výtisk jí zajistil pravidelný přísun veškeré knižní produkce, což mělo nepochybně obrovský význam v budování fondu československé literatury, nejen vědecké. Po roce 1948, po zrušení Obchodní a živnostenské komory, se podařilo zachránit část jejího fondu, který byl nesmírně cenný, neboť mapoval hospodářství v kraji zvláště v 19. a 1. polovině 20. století.

Dalším významným vlivem na profil odborné části fondu byla nová struktura průmyslu ve městě. K tradičnímu textilnímu a sklářskému průmyslu přibyl strojírenský, chemický, potravinářský a dřevozpracující průmysl. Význam knihovny vzrostl hlavně od té doby, kdy byla v roce 1953 založena Vysoká škola strojní a textilní. Díky tomu získala knihovna další finanční dotace na doplňování profilovaných oborů.

Rok 1954 představoval pro zdárný vývoj knihovny tragédii. Sídlo měla v ulici U Věže č. 9 v budově sice prostorné, ale pro účely knihovny zcela nevhodné. Vnitřek budovy byl totiž ze dřeva a navíc byla vevnitř zanedbána. Tak se stalo, že v únoru došlo k rozsáhlému požáru, který zachvátil celou budovu a zničil většinu zpracovaných 250 000 svazků. Zvláštní je, že se tehdy o této události nesmělo mluvit, ani psát.

Pro knihovnu to znamenalo ztráty nevyčíslitelné. I když se podařilo

*Zaměstnanci Státní studijní knihovny v Liberci
(poč. 50. let 20. století)*

Požár Státní studijní knihovny 2. 2. 1954

Požár Státní studijní knihovny 2. 2. 1954

Požár Státní studijní knihovny 2. 2. 1954

Požár Státní studijní knihovny 2. 2. 1954

obnovit fondy jednak z vlastních rezerv, které byly umístěny mimo hlavní budovu, dále z darů knihoven, institucí i jednotlivců nebo nákupem v antikvariátech, mnoho publikací a periodik již nebylo možno nahradit.

Po požáru byla knihovna, respektive její fond, přemístěna do suterénu Severočeského muzea, kde si pobyla celé dva roky, než se pro ni získala budova jiná. Stala se jí ta na náměstí dr. E. Beneše (dříve nám. Bojovníků za mír) č. 23, kde nyní sídlí nový magistrát. Zpočátku bylo knihovně přiděleno jen přízemí a první patro. Proběhly rozsáhlé adaptace, aby se knihovna mohla co nejdříve přestěhovat do prostor, kde by fondy tolik netrpěly, a hlavně kde by se čtenář i knihovník mohli konečně cítit důstojně a pohodlně.

Kromě odborných publikací se od roku 1954 začal budovat fond československých patentů a norem.

V listopadu 1958 rozhodlo nadřízené ministerstvo školství a kultury o sloučení vědeckých knihoven v Českých Budějovicích, Hradci Králové a Liberci s tamějšími lidovými knihovnami, aby tak vytvořily knihovnu nového typu, která bude poskytovat služby jak odborné, tak lidové knihovny...

1958–1963 První období sloučené knihovny

1. listopadu 1958 bylo potvrzeno sloučení Krajské lidové knihovny Václava Kopeckého se Státní studijní

Budova na Náměstí Dr. E. Beneše 23, nové sídlo sloučené knihovny

Interiér studovny v přízemí ve 2. polovině 50. let

knihovnou, ovšem jen na papíře. Ředitelem se stal Libor Mrázek, dosavadní ředitel lidové knihovny. Zástupkyní Marie Novotná, bývalá ředitelka vědecké knihovny. Změna názvu již patrně nepřekvapí a nebyla tehdy poslední. Sloučená instituce nesla název Knihovna Václava Kopeckého a nově ji začal spravovat Městský národní výbor v Liberci, kam však spadala Krajská lidová knihovna Václava Kopeckého již od Nového roku 1958.

Bylo celkem logické, že vedení knihovny vzneslo návrh na umístění obou knihoven pod jednu střechu, aby se dostalo i fyzickému sloučení. V té době ještě málokdo tušil, jak vleklá záležitost to bude, kolik sil bude zapotřebí, kolik papíru bude popsáno a jak se tato okolnost bude odrážet na zacházení s novou institucí, na niž byly kladeny vysoké nároky. Pro představu například čítárna byla umístěna v takovém prostoru, kde nebylo možno větrat. To byl však nejmenší důvod k tomu, aby knihovny „bydlely“ spolu.

Malým zpestřením v životě knihovny se stalo natáčení filmu Ošklivá slečna, které probíhalo v Liberci a krásně dokumentuje město na konci 50. let 20. století. Ve filmu si zahrála budova knihovny a také samozřejmě knihovníci jako statisté.

Následující rok přinesl nemalé problémy. Hrozilo odeprání práva povinného výtisku, stav nezpracovaného fondu se zhoršil, nová knihovna se potýkala s personálním obsazením, neboť sloučení ji připravilo o dvě a půl síly

a většina zaměstnanců neměla knihovnické vzdělání. Odstartoval maraton tahanic s úřady o umístění do jedné budovy, a to na náměstí Bojovníků za mír č. 23. Co však byrokracie byla schopna vyplodit, byl jen opět nový název – Krajská knihovna Václava Kopeckého.

Do nově vzniklé knihovny si každá její část přinesla staré resty – lidová přispěla několik let nerevidovanými fondy a vědecká zase nezpracovanými novinami.

Problém slučování nespočíval jen v soustředění na jedno místo. To byl jen důsledek toho, že byla potřeba alespoň částečně sjednotit rozdílné struktury každé části nového celku, například společný nákup knih a jejich jednotné zpracování.

Během roku byl vznesen návrh na převedení knihovny pod správu Okresního národního výboru v Liberci. To se podařilo a knihovna dostala opět nový název Okresní lidová knihovna Václava Kopeckého!!! Člověka možná napadne, že liberecká knihovna je nejspíš rekordmankou ve změnách názvů, což ovšem nemůžeme vůbec považovat za klad, právě naopak.

Pro každého z nás znamená nový rok naděje. I knihovna vstupovala do roku 1960 s nadějemi. Příznivé pro ni bylo, že čtenářů neubývalo, naopak jejich počet i nároky rostly. Bohužel počet zaměstnanců se snížil. Byl zkrácen rozpočet a již po šesté se stěhovaly interiéry knihovny, které byly těsně před

Interiér studovny po přestěhování do 1. patra

tím čerstvě zařízeny. Pokračovaly spory s Loutkovým divadlem o uvolnění prostor v budově na náměstí pro knihovnu. Divadelníci by se přesunuli do Moskevské ulice a lidová část knihovny by tak přešla ke své „sestřičce“. I přes všechny zmatky knihovna pracovala, snaha knihovníků se rovnala v tomto případě maximálnímu vypětí.

V roce 1960 vznikl v knihovně kabinet politické literatury. Po správné reformě téhož roku (1. července) byl Liberec zbaven funkce krajského města, což se velmi negativně odrazilo na přístupu státních orgánů k významným libereckým institucím. Tato situace se nevyhnula ani knihovnictví. Autoři nového správního uspořádání rozhodli o umístění knihovního centra nového kraje (Severočeský) do Ústí nad

Labem. Vůbec však nebylo přihlédnuto k tradicím a kvalitám knihovny v Liberci.

Zpočátku se situace zdála libereckým knihovníkům beznadějná. Přesto však se vedení knihovny podařilo po nekonečných jednáních získat povýšení spolu s Knihovnou Maxima Gorkého v Ústí nad Labem do I. kategorie. To znamenalo zpracování celostátního povinného výtisku, plnění funkce střediska meziknihovní výpůjční služby, vydávání bibliografických soupisů a metodických materiálů a výchova knihovníků profesionálně i politicky. Obě knihovny též měly úzce spolupracovat s inspektorem pro kulturu krajského národního výboru a řídily metodicky jim svěřené okresní a menší knihovny. Na tyto činnosti dostaly obě

finanční příspěvek – Knihovna Maxima Gorkého 20 000 Kčs a Knihovna Václava Kopeckého jen 10 000 Kčs (!).

Ani do konce roku nebyly zabezpečeny prostory pro stále se rozšiřující knižní fond. Dosáhlo se pouze návštěvy dvou potentátů z Městského národního výboru, kteří si prohlédli prostory knihovny, aby pak mohli podat zprávu o neradostném stavu a pohnuli zároveň s umístěním knihovny do jedné budovy. K rozhodnutí však do konce roku 1960 nedošlo.

V roce 1961 byl uveden v činnost nový organizační řád, kde mimo jiné byla stanovena funkce knihovny, její poslání, článek o péči o knihovni sbírky, organizace a umístění knihovny. Avšak z dosavadní činnosti a spolupráce začalo vyplývat, že je ohrožena existence nedávno vzniklé sloučené knihovny. Vyplynulo to zvláště z reorganizace územní správy a knihovna začala být zatlačována na pozici lidové knihovny, ačkoliv veškeré stanovené úkoly pro práci s odbornou veřejností plnila. Snaha o její likvidaci spočívala také v krácení prostředků na investice do úprav hlavní budovy, ale i poboček, a pro rozšiřování prostorů, pracovníci byli kráceni na platech a otázka odepření povinného výtisku se znovu vynořila jako příznak. Dále byly knihovně kráceny zahraniční nákupy, zvláště z tehdy nesocialistických zemí, i když v té době knihovna „živila“ odbornou literaturou vysokou školu a školy střední i ostatní odbornou veřejnost. O společném umístění se i letos mohlo knihovně jenom zdát.

Rok 1962 znamenal stav nejvyššího ohrožení práva povinného výtisku víc než dosud. Jednání o společném umístění vrcholí. Následujícího roku převzal správu knihovny Krajský národní výbor v Ústí nad Labem.

1964–1973

Zpočátku tohoto období prameny mlčí. Knihovnu provázely stále stejné potíže – nedostatek prostorů pro knižní fondy, nedostatek pracovníků k zajištění řádného chodu, přesto čtenáři byli spokojeni, neustále jich přibývalo, počet výpůjček se zvyšoval. Jistá stagnace byla zaznamenána až v roce 1967, kdy máme k dispozici rozbor činnosti za tento rok.

Po srpnu 1968 byl odvolán dosavadní ředitel Libor Mrázek. Prozatímním ředitelem byl jmenován Václav Carva, po němž převzal řízení vyššími místy dosazený Eduard Žďárský v roce 1970.

Od konce 60. let se knihovna honosila dalším názvem, a to Vědecká a lidová knihovna Václava Kopeckého v Liberci. Rok 1969 znamenal konec adaptací, bourání a stěhování interiérů, což se dělo za přispění zaměstnanců a zejména Libora Mrázka, během uplynulých deseti let knihovna prošla několika vnitřními reorganizacemi a při tom všem se snažila poskytovat kvalitní služby, což se jí dařilo. Nejvýznamnější událostí tohoto roku bylo ukončení souboje o společné prostory knihovny, deset let jednání a snažení se

Zaměstnanci knihovny v roce 1964

konečně úspěšně uzavřelo a knihovna měla jednu hlavní budovu.

V roce 1970 se podařilo knihovně získat bohatý fond dvou zrušených knihoven. Jedna z nich byla soukromá a pocházela z pozůstalosti Johanna Moellera, knihkupce a nakladatele v Berlíně žijícího od konce 2. světové války v Ruprechticích. Čítala 30 000 svazků, z nichž převážná část významně obohatila fond tzv. sudetik, který knihovna buduje již od roku 1945 a průběžně jej doplňuje.

Druhým souborem, který knihovna získala, byly fondy farní knihovny z Nového Města pod Smrkem a několik svazků z farní knihovny v Hrádku nad Nisou. Oba fondy dokumentují

dobu a způsob života v okrese hlavně v 18. století. Obsahovaly několik prvních tisků, mnoho bohemik a regionální publikace.

Rok 1970 proběhl ve znamení úprav vnitřku budovy a započalo se s instalací osobního výtahu.

V důsledku politického ovzduší se ani knihovně nevyhnuly prověrky, a tak si pro ukázkou ocitujeme: „... bylo provedeno politické a odborné hodnocení 30 odborných pracovníků knihovny. V říjnu a listopadu se uskutečnilo politicko-pracovní hodnocení zaměstnanců knihovny podle usnesení vlády ČSR č. 213. Hodnocení ukázalo na mnohé slabiny v chápání základních otázek naší vnitřní a zahraniční politiky

u některých pracovníků, a tím i na nutnost zvýšení politicko-ideové činnosti uvnitř knihovny..., aby všichni pracovníci absolvovali jako součást odborného vzdělání všechna témata stranického vzdělávání 1970/71...”

Knihovna v roce 1971 změnila opět svého správce, jímž se stal Okresní národní výbor v Liberci.

V roce 1973 zapřeli knihovníci část zvláštních fondů neboli ideologicky nevyhovujících knih, ať už obsahem nebo autorem, ale i odpovědným redaktorem či ilustrátorem. Jak víme, knihovna dostávala povinné výtisky a některé tituly ještě nakupovala, zvláště beletrii. Stalo se tedy, že knihovníkům byly do ruky diktovány tituly, ale oficiální seznam nikdy nebyl vydán. Mezitím však knihovníci tajně vytřídili povinné výtisky „závadné“ literatury a rychle je převezli do jednoho z pobočných skladů. Za dané situace dávali všanc svou kariéru i existenci. Duplikáty byly „poslušně“ odevzdány ke svozu.

70. a 80. léta 20. století

Všichni se všemožně snažili sloužit svému hlavnímu poslání, kterým však nebylo plnění plánu, ale péče o čtenáře. Jako příklad můžeme uvést tzv. Úterky pro 25 neboli komorní večery s literaturou. Snad to nezní jako fráze, politika šla zkrátka stranou, protože správný knihovník vidí před sebou člověka, kterému je kdykoli po ruce při poskytování služeb. Bez lásky ke knize a člověku nelze toto poslání dobře plnit. Knihovna

však jaksi vypadla z povědomí veřejnosti, alespoň při sestavování různých přehledů o městě, buď zcela chyběla nebo se přinejlepším dostala jednou větičkou mezi botanickou a zoologickou zahradu. V místních periodikách jí prostor pro vlastní propagaci byl poskytnut a sama si vydávala také propagační publikace již od svého počátku.

V roce 1976 získala knihovna nový statut. Spolupracovala se Státní vědeckou knihovnou Maxima Gorkého v Ústí nad Labem při zpracování povinného výtisku a dělila se s ní o působnost v severočeském kraji v metodickém vedení místních lidových knihoven. Také si vysloužila nový název Vědecká knihovna Václava Kopeckého.

Palčivá otázka „kam s ním?“, to je, kam se stále se zvětšujícím fondem, nutila knihovnu hledat další dislokované sklady, mnohdy nevyhovující pro umístění knih.

*První výpočetní technika v knihovně
v 80. letech 20. století*

Soužití dvou různých celků již dvacet let v jedné budově se osvědčilo.

Interiér půjčovny odborné literatury v 70. letech 20. století

Hudební oddělení – poslechový pult

Pan Václav Carva (1929 – † 2009)
na informační službě*

Oddělení pro děti a mládež v 80. letech 20. století

Literatura pro všechna oddělení se zpracovává v oddělení akvizice a katalogizace. Ke konci 80. let se objevil pokus přejít na automatizaci, ale skončil fiaskem, neboť počítač ATARI byl dobrý leda tak na hraní. Skutečná automatizace nastala až po roce 1990. Vnitřek budovy se v průběhu let upravoval v rozsahu dostačujících financí. Že jich mnoho nebylo, se projevilo i ve zrušení knihařské dílny. Upravovaly se také pobočky. Bohužel na některé se nedostalo, a tak živořily na velmi špatné úrovni.

Na úterý 21. listopadu 1989 byl dlouho předem plánován tematický zájezd do Prahy. Nikdo netušil, že až ten den přijde, bude to s republikou trochu

jinak, a že knihovníci budou „u toho“. Knihovna se připojila ke všem provoláním, která vznikla v Praze. Poskytla své psací stroje i síly k rozmnožování veškerých materiálů – kopírky tehdy ještě nebyly – a stala se neodmyslitelně součástí listopadových událostí v Liberci.

Poslední dekáda století i tisíciletí

Od roku 1990 se začaly dít v knihovně mnohé změny. Ředitelkou se stala Věra Vohlídalová, knihovna získala název Státní vědecká knihovna v Liberci a přešla pod přímé řízení ministerstvem kultury. Během celého desetiletí knihovna zpřístupnila všechny fondy,

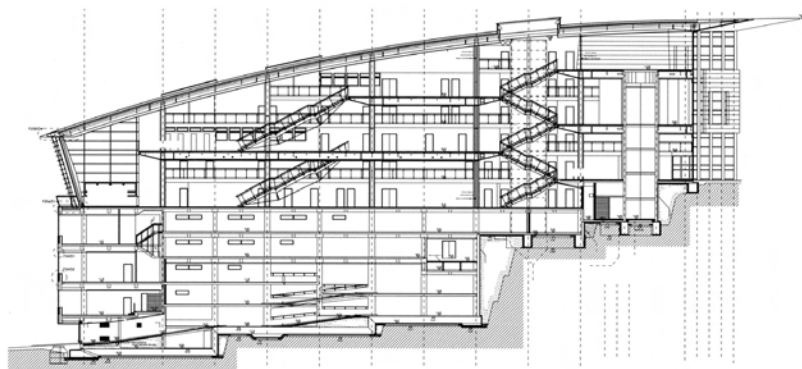
automatizovala zpracování a půjčování dokumentů, zpřístupnila uživatelům nové zdroje informací a systematicky se začala zabývat popisem a sbíráním fondu germanik z Českých zemí (tzv. sudetika). Kromě udržení klasických a stabilních služeb se knihovna snažila vyvdihnout nové činnosti směřující ke čtenářům. Jednalo se zejména o úpravu prostor jednotlivých provozů. Bylo zrušeno oddělení politické literatury a do jeho prostor v roce 1992 přibyla Rakouská knihovna.

Knihovna sídlila v budově na náměstí Dr. E. Beneše 23 a k tomu měla starší fondy uložené v pěti dislokovaných skladech – sklepní prostory tělocvičny v Harcově, sakristie kostela v areálu kláštera voršilek, kostel v Bílém Kostele, stodola ve Vítkově a bývalá trafostanice v Mníšku. Díky těmto vzdáleným úložištím bylo každé úterý zavřeno, protože bylo třeba vrátit od tamtud vypůjčené dokumenty a převést ty, které si během týdne čtenáři vyžádali. Dětské oddělení se po zřízení samostatného oddělení BIS, tj. bibliograficko-informační služby, na několik let přestěhovalo do přízemních prostor nové budovy bývalého sídla OV KSČ v ulici 1. máje, aby se po mnoha jednáních přesunulo zpět do budovy na nám. Dr. E. Beneše, do prostor v 1. patře po bývalém ředitelství podniku Potraviny. V jednotlivých městských čtvrtích poskytovalo knihovnické služby i 13 poboček – Kunratická, Dlouhý Most, Vratislavice, Ruprechtice, Na Jeřábě, Machnín, Vápenka, Králův Háj, Jermanice, Horská, Krásná Studánka, Pilínkov a Vesec. V nově vzniklé

situaci privatizace a restitucí docházelo k tomu, že knihovna neměla prostředky na požadované zvýšené nájemné nebo nový majitel měl s objektem zcela jiné záměry. Rada města v roce 1996 změnila svůj postoj k městské funkci knihovny a z jejího usnesení vyplynulo, že magistrát města předpokládá zajistit alespoň částečně další existenci poboček. I přes veškerá jednání však počet poboček koncem tohoto desetiletí klesá na deset.

V roce 1992 se zrodil Spolek přátel SVK Liberec, jehož předsedou se stal Vojtěch Ron, bývalý přední člen činohry Divadla F. X. Šaldy a dramatik. Jednalo se o seskupení čtenářů a návštěvníků ve formě dobrovolné nepolitické organizace s vlastní právní a hospodářskou subjektivitou, které se podílelo na organizaci rozmanitých akcí pro čtenáře a širší veřejnost a kvalifikovaně tlumočilo získávané poznatky o přáních a potřebách těch, jimž se knihy, periodika, nejrůznější tištěné dokumenty a pomůcky, jakož i hudebniny staly neodmyslitelnou součástí života.

V roce 1994 vznikla Nadace Bibliotheca Nostra. Členové Spolku přátel SVK v Liberci a další dlouholetí občané města i zástupci občanských sdružení, vedeni snahou pomoci dalšímu rozvoji našeho města a jeho regionu, podali podnět k založení této nadace, jejímž cílem bylo vybudovat moderní vědecko-informační a vzdělávací centrum v Liberci navazující na dosavadní činnost liberecké knihovny. Následně v roce 1995 se rozbíhá architektonická soutěž na novou budovu knihovny,

Návrh knihovny od ateliéru SIAL

do níž byly vyzvány ateliéry Patrný+Jakl, Artikl, Union. Arch a SIAL. 30. října 1995 došlo k potvrzení záštity nad projektem Stavby smíření, tedy nové budovy knihovny. Záštitu převzali prezidenti Václav Havel a Roman Herzog.

V tomto roce došlo k připojení knihovny k internetu a definitivně ke ztrátě práva povinného výtisku. V roce 1993 po rozdělení Československa již došlo ke ztrátě povinného výtisku na všechny slovenské publikace. Od 1. 1. 1996 se právo povinného výtisku omezilo pro libereckou knihovnu pouze na publikace vydané na území kraje a na periodické publikace.

Ve večerních hodinách 19. ledna 1996 vypukl požár v půdních prostorech budovy knihovny, kde byly mimo jiné sklady dokumentů, dětské oddělení a přímo pod půdním prostorem, kde živel řádil, byl umístěn „mozek“

počítačového systému knihovny. Během velice krátké doby se k požáru dostaly jednotky libereckých hasičů. Do knihovny se také velmi brzo dostala řada pracovníků knihovny, kteří obětavě zachraňovali, co se dalo. I jejich přičiněním následky požáru knihovna unesla bez omezení provozu a bez větších materiálních ztrát.

Z architektonické soutěže vzešel vítězně ateliér SIAL a parlament schválil 9 milionů na zpracování projektu.

7. února 1997 bylo vydáno stavební povolení a následně proběhla veřejná obchodní soutěž o nejvýhodnější nabídku ze strany stavebních firem. Soutěž se stala předmětem mnoha spekulací regionálních médií, firem a jednotlivců, objevil se i názor rekonstruovat bývalé městské lázně místo stavby nového objektu pro knihovnu. Na základě potvrzení ministerstva kultury o financování stavby pro rok 1997 a finanční podpoře

Petr Pithart poklepává na základní kámen nové knihovny (16. 12. 1997)

Do vzhledu knihovny - knihy
spíše proti, aby směrní bylo
kvalitním knihem, ale ke vše
aby byla co nejblíže pod
obrázku. — A sloboch
dělá před vykonání, při
místnosti Vohlídelovi?

Váš poklepací

Petr Pithart

německého Ministerstva zahraničních věcí byla 10. července 1997 podepsána smlouva s vítěznou stavební firmou Ralsko. 16. prosince 1997 se uskutečnilo slavnostní symbolické položení základního kamene Stavby smíření. Nad základním kamenem zazněla poselství prezidentů **Romana Herzoga**, předsedl ho velvyslanec **Anton Rossbach**, a **Václava Havla**, za kterého promluvil **Pavel Tigrid**.

Postupné zavádění automatizovaného knihovnického systému probíhalo ve všech odděleních knihovny. Půjčovna pro děti a mládež se v roce 1997 stala průběžným kamenem, jak na nový výpůjční proces budou reagovat uživatelé. Experiment v dětské půjčovně se nabízel i proto, že nejmladší generace čtenářů je nejvíce vnímavá a přizpůsobivá a popravdě řečeno také nejvíce tolerantní k zaváděcím nedostatkům. Následně automatizovaly výpůjční systém vědecká i lidová knihovna.

Kromě těchto nesporných úspěchů se však knihovna ocitala na pokračující zhroutění akvizice, a to díky dvěma balíčkům úsporných opatření v letech 1997 a 1998. Od 1. ledna 1996 sice ministerstvo kultury kompenzovalo ztrátu povinného výtisku 1 milionem korun, cena knih však rostla, zcela se zhroutil přehledný systém novinek, a tak knihovna mnoho publikací z konce devadesátých let vůbec nemá ve fondu.

Výstavba nové budovy nabrala skluz a stará budova už začala být přetížená. V roce 1997 bylo zjištěno, že vodorovné konstrukce ve 2. patře jsou napadeny

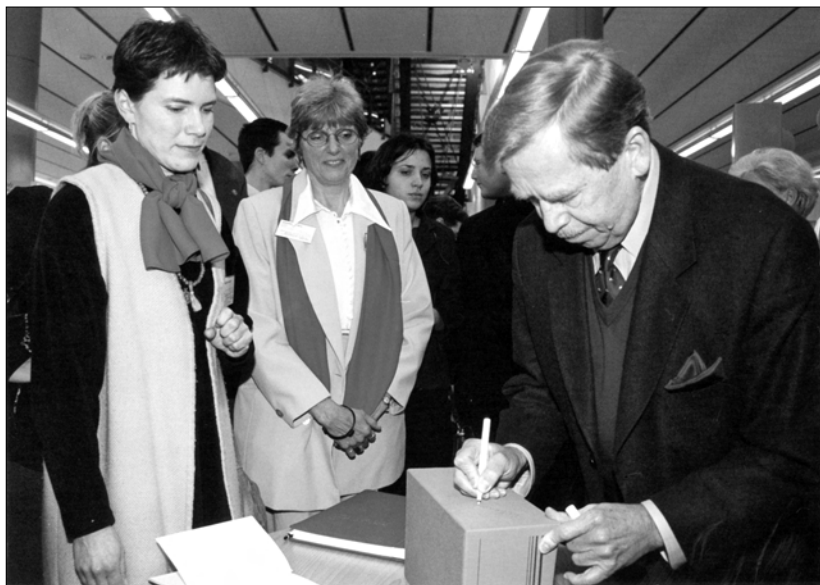
Věra Vohlídalová přednáší projev při pokládání základního kamene knihovny

dřevomorkou, proto bylo potřeba okamžitě jednat o nutné opravě. Knihovnu navštívil tehdejší náměstek ministra kultury Michal Prokop a i díky němu se podařilo podlahy zrekonstruovat tak, aby vydržely do přesunu knihovny do nové budovy.

Poslední rok století a tisíciletí dostává nová budova knihovny pevné obrysy a stává se novým orientačním bodem v centru města, knihovna jako instituce se připravuje na delimitaci pod nového zřizovatele a kromě zajišťování všech služeb ve „staré“ budově už vše chystá na přesun do budovy nové.

Kateřina Trojanová

Knihovna po roce 2000

Václav Havel podepisuje svůj dar knihovně

Začátek provozu v nové knihovně

Dokončená budova knihovny byla za účasti řady významných hostů předána 9. listopadu 2000 k užívání Státní vědecké knihovně v Liberci. 15. listopadu nová knihovna uvítala vzácnou návštěvu pana prezidenta Václava Havla, který na počátku osobně zařídil novou stavbu. Pan prezident si s velkým zájmem

prohlédl novou budovu a knihovně věnoval své sebrané spisy.

Nyní nastala největší logistická operace v dějinách liberecké knihovny. Na začátku prosince byl uzavřen provoz knihovny ve staré budově na náměstí Dr. E. Beneše. Po více jak tři měsíce probíhalo stěhování do nových prostor. První byly vystěhovány pobočné sklady v harcovské tělocvičně, kláštere v Klášterní ulici, farní stodoly ve Vítkově a kostele v Bílém Kostele nad Nisou. Poslední přišla na řadu hlavní budova na náměstí Dr. E. Beneše. Nová budova se uživatelům otevřela 8. března 2001 v odpoledních hodinách za zvuku

Václav Havel
15/11/2000

písně Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhřelíře „To byl ten slavný den, kdy k nám byl zaveden elektrický proud...“. Počátek provozu byl rozpačitý, než si knihovníci uvědomili výhody nové stavby. Velice záhy se ukázaly přednosti rozsáhlého volného výběru a možnosti procházení uživatelů mezi odděleními. Provoz knihovny v době jejího otevření byl stanoven na čtyři provozní dny v týdnu od 10.00 do 20.00, respektive 19.00.

Pod novým zřizovatelem a novým ředitelem

V průběhu léta roku 2001 došlo k převodu knihovny z ministerstva kultury

na nového zřizovatele Krajský úřad Libereckého kraje. Nový zřizovatel v zřizovací listině změnil název knihovny na Krajskou vědeckou knihovnu v Liberci. Současně vypsál výběrové řízení na místo ředitele knihovny. Dosavadní dlouholetá ředitelka a hlavní iniciátorka stavby nové knihovny Věra Vohlídalová odešla na zasloužený odpočinek. Novým ředitelem se stal na podzim Mgr. Pavel Harvánek, který do knihovny vnesl nové impulzy.

Prvním jeho činem bylo rozšíření provozní doby na šest dní v týdnu. Vytvořil pracovní skupinu ze zaměstnanců knihovny, která zpracovávala návrh nové koncepce rozmístění fondů a služeb v knihovně. Koncepce

Interiér knihovny

počítala s vytvořením jednotného volného výběru naučné literatury a beletrie na patře -1, studovny s volným výběrem časopisů, rozsáhlou příručkovou knihovnou a speciálními fondy (regionální a cizojazyčné fondy a vysokoškolská skripta) na patře +1. Na patře +3 měla být multimediální knihovna a ve 4. patře Dětská knihovna. Koncepce se v následujících letech postupně realizovala.

V době působení ředitele Harváňka byly rozšířeny cizojazyčné fondy díky podpisu smluv s British Council pro

anglickou literaturu a s Goethe-Institutem pro německou literaturu. Tyto dvě cizojazyčné knihovny se tak přiřadily k Rakouské knihovně, kterou pro Liberec získala již na počátku devadesátých let paní ředitelka Věra Vohlídalová.

Ředitel Harvánek si také uvědomil, že knihovna do budoucna již nemůže vystačit s pouhým půjčováním knih, ale že je třeba ji zapojit do širšího kulturního rámce Liberce a kraje. Z tohoto důvodu zřídil dramaturgickou radu knihovny, která připravovala a připravuje plán akcí v knihovně včetně jejich realizace. Současně vytvořil funkci koordinátora akcí v knihovně, které se velice erudovaně ujala současná paní ředitelka Blanka Konvalinková.

Působení pana ředitele Pavla Harváňka bylo nečekaně ukončeno v lednu 2007 jeho odvoláním z funkce.

Konec prvního desetiletí nového tisíciletí

V roce 2007 byla pověřena řízením knihovny paní Dagmar Helšusová. Ve své koncepci činnosti knihovny se zaměřila na zlepšení péče o fondy knihovny a zkvalitnění odborné knihovnické práce, aby bylo možno lépe uspokojovat potřeby uživatelů. Velkým tématem jejího působení v knihovně byl rozvoj dětského čtenářství. Nechala nově vytvořit koncepci Knihovny pro děti a mládež, která byla přesunuta zpět do třetího patra. Prostory nově rekonstruovala a nechala lépe uspořádat. Jejím

velkým počinem byly Veletrhy dětské knihy, které se pravidelně konaly v březnu na libereckém výstavišti. Součástí veletrhů byly i pravidelné konference věnované dětskému čtenářství. V době ředitelování paní Helšusové došlo i k úpravám vstupní haly a vytvoření čítárny denního tisku na patře -1.

V roce 2009 odešla paní ředitelka Helšusová na penzi. Po výběrovém řízení byla novou ředitelkou jmenována paní Mgr. Blanka Konvalinková, ale toto je již současnost Krajské vědecké knihovny v Liberci.

Václav Kříček

Interiér knihovny

Motto: „Dvě zbraně máme, knihu jen a školu.“

J. Vrchlický (1853–1912)

Tento výrok našeho slavného básníka vyjadřuje jeho niterný vztah k oběma základním pilířům vzdělávání v tehdejší době. Vyznačovala se usilovnou snahou zajistit ve městech a na venkově obyvatelstvu v pohraničních oblastech přístup ke vzdělání v mateřském jazyce. Uvědoměli učitelé a členové různých obecně prospěšných spolků si byli dobře vědomi důležitosti knih pro vznik a upevňování národního sebevědomí, úrovně vzdělání a životní úrovně.

V oblasti shromažďování a popularizace knih vykonali od národního obrození veliké dílo tehdejší učitelé. Museli se potýkat nejen s nedostatkem finančních prostředků, ale také s nepochopením a mnohdy i podezíráním ze strany úřadů. Dochovaly se archivní písemnosti, které dokazují, jak usilovně někteří učitelé dovedli krok za krokem vytvářet své osobní a školní knihovničky. Krásným příkladem takové činnosti je celoživotní učitelské dílo frýdlantského učitele Josefa A. Springsholze (1749–1827), který si vytvořil sbírku knih o 300 svazcích, půjčoval je svým žákům i dospělým ve městě. Mohla se stát solidním základem tamní školní knihovny, kdyby litoměřická biskupská konsistoř – z důvodů nám dnes neznámých – nepožádala po jeho smrti o vydání těchto knih. To se stalo, a tím byly jednou provždy pro Frýdlant ztraceny.

Bez potřebného knižního fondu by nebyl mohl dosáhnout svého

učitelského věhlasu Bohumír Karásek (1761–1835) z Kněžmostu u Mnichova Hradiště. Celých 48 let působil v Šumburku-Jistebsku a pověst o jeho skvělých pedagogických výsledcích daleko přesahovala hranice obce. Zámožní rodiče z široka daleka posílali sem do odlehlé školy na Jablonecku své děti, takže těchto dětí tu v některých letech bylo i na šedesát. Ostatně byl jeho zákem i František Ladislav Rieger, náš významný politik, který se narodil a žil se svými rodiči v Semilech. Školní kroniky podávají mnohá svědectví o péči učitelů o školní knihovny a jejich rozšiřování.

Ani spolková činnost nebyla myslitelná bez určitého literárního zázemí. Ze zápisů tělovýchovné jednoty Sokol v Českém Šumburku se dovídáme, jak se již záhy po svém založení (1894) snaží ze skromných příspěvků svých členů, kterých byly z počátku sotva tři desítky, pořizovat pro Jednotu základní fond osvětových a informačních tiskovin a knížek, sloužících zájemcům k získávání důkladnějších znalostí, kromě jiného o významných osobnostech či událostech našich dějin. Ocenění zasluhuje v tomto směru i podpora, které se v podobě darů dostalo Jednotě od sokolů v Mnichově Hradišti, kteří věnovali životopisy Františka Palackého. Uvedený příklad Sokola v Českém Šumburce je příkladem toho, že i na severočeském venkově byli lidé, kteří

jako liberečtí Češi v polovině 19. století nejen odebírali své noviny, ale pořádali i sbírky na vytvoření spolkové knihovny České besedy, která zahájila svůj provoz 10. května 1863. Bylo to ovšem v době, kdy v Liberci již od roku 1759 existovala knihovna sloužící vzdělávání mladých duchovních, od roku 1846 veřejná půjčovna knih Augusta Klöbela a od r. 1861 knihovna Ignaze Hausera. Existence všech těchto knihoven, německých i českých, které nabývaly na významu i souběžným rozvojem tehdejšího školství, dává za pravdu úvodnímu výroku Jaroslava Vrchlického, že byly tehdy k dispozici „dvě zbraně,

kniha jen a škola“, které hrály zcela nezastupitelnou úlohu v úsilí o národní uvědomění, za vyšší vzdělanost a kulturní i životní úroveň obyvatelstva.

Rudolf Anděl

(text vznikl v roce 2004)

Knihovna jako příběh příběhů

Pojem knihovna pro mne v minulosti nabyl celé řady konkrétních podob. Borgesovou povídkou „Babylónská knihovna“ počínaje, přes impozantní prostory barokní zámecké knihovny v Kroměříži až k budovám všemožných tuzemských i zahraničních knihoven, které jsem kdy měla možnost navštívit. Přesto mi v současnosti při jeho vyslovení vytane na mysl knihovna jediná, a to liberecká. Zaslouží si toto výsadní postavení, a jak ho vůbec získala?

Odpověď samozřejmě souvisí úzce s mým životním příběhem, v němž se jí dostalo skutečně významného místa. Lze si položit otázku, co vlastně tvoří podstatu fenoménu, který je předmětem této úvahy. Je to knihovna jako budova, instituce, její knihovní fondy, lidé, kteří zajišťují její provoz, doslova jí

slouží, její historie, nebo je to ještě něco docela jiného? Budovy, knihovní fondy, instituce samotná i lidé v ní se mění, a přece je něco, co přetrvává čas. Spíše než organizací, systémem nebo informační institucí je pro mne knihovna především *příběhem*.

Proč ne příběhem, když lidé, kteří do ní přicházejí, mají své příběhy, a knihy, které hledají, jsou plné příběhů. Některé, zejména ty nejstarší, uchovávané knihovnou jako cenné tisky, mají samy svůj pozoruhodný příběh, mnohdy zahalený tajemstvím, vyprávějící o jejich bývalých majitelích a jejich cestě časem a prostorem.

Dokonce i vědecké a odborné publikace se podílejí na velkém příběhu vědeckých a technických objevů, pří-

padně omylů nebo mystifikací. Každá informace, kterou zde zvědavý čtenář získá, je útržkem nějakého příběhu a stává se součástí jeho příběhu vlastního. A nacházení, vytváření a sdělování příběhů je nádherným dobrodružstvím.

Ale nejen knihy, informační materiály a lidé přicházející do knihovny mají své příběhy. Také historie knihovny samotné a osudy lidí s ní spjatých jsou fascinujícím příběhem, jehož nepřekonatelným vypravěčem byl Pan Knihovník Václav Carva, který byl nevyčerpatelnou studnicí mnohdy neuvěřitelných, fantaskních, groteskních, úsměvných i morbidních historek, které z něj k velké potěše posluchačů přímo tryskaly.

Knihovna je pro mne příběhem také proto, že i můj životní příběh se s ní načas propojil a já jsem v ní poznala velkou řadu zajímavých a osobitých lidí, s nimiž mne čas strávený v knihovně dodnes spojuje. Pro řadu z nich byla a je knihovna celoživotním osudem, jako pro pana Carvu, řada z nich dnes již v knihovně nepůsobí, ale jejich duch je v ní určitým způsobem přítomen – něčí více, něčí méně, stejně jako knihovna v někom z nás utkvěla méně a v někom hlouběji. Tito lidé vytvářeli neopakovatelnou atmosféru jednotlivých oddělení, přičemž největší obdiv ve mně vždy vzbuzovala laskavá srdečnost, přívětivost a lidskost oddělení beletrie. Nejen v tomto oddělení knihovny jste ovšem mohli nalézt ryzí osobnosti. Všem, kteří jí věnovali svou práci, dlužíme ocenění a díky.

Všichni tito lidé měli svůj podíl na nesmírné změně, která se s knihovnou odehrála na přelomu tisíciletí, na její proměně v moderní, ovšem neodlidštěné, naopak pohodlné a pro návštěvníky přívětivé místo pro vzdělání, zábavu, odpočinek, setkávání.

Sama tato proměna je také dobrodružným příběhem s mnoha dramatickými zvraty a zápletkami, intrikami, zákeřnostmi i velkorysími gesty, s řadou kladných i záporných postav, ale především s postavou hlavní, jejíž vlastní příběh je srovnatelný s osudy hrdinek antických tragédií. Paní Věra Vohlídalová se jím v mnohém podobá svou silou a neústupnou vytrvalostí, s níž dokázala dovést myšlenku Stavby smíření, knihovny pro nové tisíciletí, k realizaci. Obdiv si ovšem zaslouží především její geniální nápad propojit stavbu knihovny s novostavbou synagogy, přičemž morální étos tohoto gesta se stal do značné míry garantem finálního úspěchu celé akce.

K tomu ovšem došlo už v době, kdy se můj životní příběh od příběhu knihovny oddělil, i když ne zcela. Teprve v okamžiku své proměny v řadového čtenáře (slovo uživatel má pro mne přidech konzumenta, proto dávám přednost tomu být čtenářem) jsem si uvědomila nesmírnou hodnotu, kterou pro mne knihovna se svým bohatstvím knih a informací představuje. Nejbolestněji samozřejmě v době, kdy byla knihovna v důsledku stěhování pro veřejnost uzavřena. Předpokládám ovšem, že tento pocit bytostné závislosti jsem prožila nejen já, ale dr-

tivá většina těch, kteří její služby využívají při své práci a chápou ji téměř jako samozřejmost. Doufám, že nejen mně umožnila tato mimořádná situace pochopit, jak nesmírně potřebná a nenahraditelná je její existence v tomto městě. Že jsou nám její služby nyní poskytovány v tak skvělých podmínkách, považuji za úžasnou vymoženost a velmi si toho cením.

Přesto, že v novém prostředí se příběh knihovny odehrává už několik let, stále žasnu nad proměnou nejen její budovy, ale i provozu a služeb, které nabyly nevídané pružnosti, účelnosti a elegance. (Že toto kouzlo není pouze důsledkem zavedení automatického výpůjčního systému, se lze snadno přesvědčit návštěvou jiných knihoven, které moderním systémem sice disponují, pružnost a účelnost, natož eleganci v nich však nenajdete.)

Jak je to tedy s příběhem knihovny, který je příběhem nespočetných příběhů nyní, kdy se slaví sté výročí jeho započetí? Když pozoruji její ozářenou impozantní budovu, klouzající zvolna ze svahu nad Pastýřskou ulicí, myslím, že v této fázi je to příběh s dobrým koncem, alespoň pro nás čtenáře. A věřím, že ještě nejméně dalších sto let nekončící.

Lud'ka Hrabáková

(text vznikl v roce 2004)

Knihovna a historik

Pravidelný návštěvník dnešního otevřeného a živého stánku liberecké kultury, vzdělanosti a informací vstupuje do moderní budovy obvykle s konkrétní představou účelu své cesty. Na první pohled se zdá, jako by se na počátku nového tisíciletí v knihovně nejčastěji hledaly aktuální informace, zprostředkovávané publicistikou a elektronickými médii. Čtenáři jsou ponořeni do novinových a časopiseckých stránek a sloupců. Stejně soustředěně listují na stránkách internetu u rozsvícených monitorů řady počítačů. Špičkové

moderní vybavení liberecké knihovny spolu s explozí informací, které zahrnují současného člověka, zdánlivě odsouvají do pozadí krásnou klasickou knihu.

Pohled do rozsáhlých prostor s regály knih v několika podlažích ukazuje však další – tradiční – rozměry života knihovny. Čtenáři všech generací se pídí po titulech svých oblíbených autorů a žánrů, v nichž hledají zábavu a poučení, někdy i dobrodružství a hluboké či méně hluboké city. Vedle nich čtenáři – studenti nejružnějších věkových

kategorií, zahroutání do slovníků, encyklopedií a katalogů v klasické i elektronické podobě, vyhledávají literaturu k rozvoji své odborné vzdělanosti.

Historik vstupující do dnešní moderní budovy je stejně jako jiný čtenář veden především přáním získat konkrétní vytoženou knihu či novou literaturu pro své téma. Přání bývá o to nutkavější, čím vzácnější je titul – ať už díky své starobylosti nebo výjimečnosti dané tím, že ani knihám se nevyhnuly drsné doby násilné likvidace a třídění. Profesionální myšlenkové vybavení vede však historika zároveň k přemítání o poslání knihovny a jeho proměnách.

Projekt veřejné knihovny se zrodil z dědictví osvícenství, kladoucího vysokou všeobecnou vzdělanost. Občanská společnost druhé poloviny 19. století pracovala na kultivaci své vzdělanosti vlastním přičiněním. Početné spolky nejrůznějšího charakteru pěstovaly vzdělání prostřednictvím knih a časopisů ve svém vlastnictví. Základem první velké veřejné knihovny v Liberci, která začala sloužit čtenářům v polovině osmdesátých let 19. století, se stala knihovna spolku německých učitelů. Když se jejího řízení ujalo v roce 1900 město, věnovaly své knihovní soubory další spolky. Také liberečtí Češi měli nejprve čítárny ve všech spolkových „lokálech“, jak označovali spolkové prostory, sídlící většinou v restauracích. Teprve v roce 1904 byla otevřena společná menšinová knihovna v budově České besedy. Nacionalismus konce devatenáctého a počátku dvacátého století však striktně odděloval národní

společnosti i knihovny. V německých knihovnách se tituly českých autorů vůbec nevyskytovaly a nebylo zde mnoho českých čtenářů. České spolky ve svých knihovnách shromažďovaly především literaturu národní. Němečtí čtenáři neměli důvod je vyhledávat, tím spíš, že by takový krok byl považován za zradu národních zájmů.

V době meziválečné vznikla ve městě jedinečná Bücherei der Deutschen – ve svých rozsáhlých fondech shromáždila poklady a doklady německé vzdělanosti v Čechách. Po vzniku Československa se Němci cítili v české většinové společnosti v ohrožení. Liberecká německá knihovna byla proto vnímána jako celostátně významná instituce. Veřejná knihovna – v podstatě skromná, ale funkční – začala sloužit také české menšině. Německá knihovna stejně jako liberecké badatelské instituce se rozvíjely také s podporou demokratického československého státu. Příznivý vývoj, naznačující pád národnostních bariér, byl však ve třicátých letech ohrožen nacionalismem, jehož hrubá agresivita nebyla zpočátku zcela zřejmá. Proto nacházel německý nacionální socialismus tak snadno příznivce v řadách českých Němců. Nechyběl mezi nimi také zasloužilý ředitel německé knihovny, literát F. Jaksch.

Když se Liberec stal součástí třetí říše, došlo poprvé k třídění a likvidaci knih – nejprve byly zničeny tituly židovských autorů. Spolu s většinou českého obyvatelstva zmizela z Liberce také česká knihovna, stejně jako všechny české spolky a školy. K další zkáze

knih došlo hned po skončení války. Česká poválečná vítězná euforie a protiněmecké nálady ohrožily nejenom řadu nevinných lidí, ale i kulturní statky včetně knih. Přesto zde vedle české městské knihovny vznikla velká studijní knihovna, poprvé shromažďující staré fondy německé literatury i nové knihy české.

Další totalitní režim, vládoucí v našich zemích od roku 1948, nezávislou vzdělanost nepodporoval. Prověrky knihovních fondů, při nichž byly nežádoucí tituly i celá tvorba určitých autorů vyřazovány z katalogů i regálů a často zlikvidovány, se do roku 1989 uskutečnily v několika etapách. Neskolna větší ztráty však způsobily nezájem a lhostejnost k bezpečnosti kulturního dědictví. Cenné fondy studijní knihovny z velké části zlikvidoval požár v roce 1954.

Přesto skrývá dnešní knihovna ve svých fondech jedinečné poklady. Jejich další rozmnožování i uchovávání závisí stejně jako v dobách minulých na vztahu společnosti a dnešních zřizovatelů

i samotných knihovníků ke vzdělanosti a kulturnímu dědictví.

Světlem zalitá budova s knihami a židovskou modlitebnou je symbolem, vyjádřeným označením Stavba smíření. Zároveň se stala místem setkávání – literátů, umělců, publicistů a občanů. Tvůrci nové knihovny vytvořili také příjemný prostor pro běžné setkávání čtenářů a přátel. Historikovi tak při tomto zjištění vytane na mysl, že se dnešní liberecká knihovna hlásí ke šťastnému dědictví spolkových lokálů 19. století.

Miloslava Melanová

(text vznikl v roce 2004)

Řekni mi, kam chodíš číst...

I v krátkém zamyšlení bych rád začal poněkud zešíroka: věřím, že ještě dlouho, předlouho bude platit, že psané slovo a vše, čemu říkáme literatura, budou nositeli jak nejdůležitějších informací, tak národní tradice a kontinuity. Jen to možná nebude platit naprosto pro každého, tak jako to neplatí už dnes.

Čtení a psaní nejsou samozřejmosti, jsou to především dovednosti, kterým se musíme poměrně dlouho a pracně učit, a to zdaleka nejen ve škole. Tak jako se začátečník nikdy nestane vynikajícím řidičem po řekněme pětadvaceti hodinách jízdy v autoškolě, tak i dítě potřebuje čtení doslova trénovat,

má-li ovšem na čem. Potřebuje tedy knihy a potřebuje jich hodně – hodně jich přečíst, hodně jich mít, a to pokud možno doma. Možná několik set, možná i více! A to je samozřejmě první kámen úrazu. Z obecně ekonomického hlediska je zřejmé, že průměrné ceny knih se od doby nástupu tržního hospodářství před nějakými třinácti lety zvýšily zhruba desetinásobně, průměrné příjmy však jen poloviční měrou. Ekonom by navíc dodal, že vlastní prodej knih ovlivňuje nejen jejich cena, ale také cena ostatního zboží, zejména potravin a dalších základních potřeb. Budeme-li více vydávat za rohlíky, elektřinu a třeba jízdenky hromadné dopravy, o to méně budeme ochotni platit za knihy. V tomto smyslu, zdá se, pro knihy opět přichází vlna horších časů. Ve své praxi dětského a poradenského psychologa však zaznamenávám jiný, konkrétnější jev: stále více se přesvědčuji, jak obrovské jsou rozdíly mezi rodinami, nebo doslova mezi rodinnými knihovnami. Přibývá rodin z obou konců spektra, tedy jak těch, kde mají děti k dispozici stovky i tisíce svazků (a k tomu další možnosti zprostředkované multimédií a internetem), tak i těch, kde je kniha z různých důvodů nedostatkovým zbožím a neznámým hostem. Bývá v této souvislosti poukazováno i na špatnou obsahovou kvalitu, na ledabyle přeložené nebo špatně a povrchně komerčně napsané dětské tituly, ale věřte, že i „blbá“ kniha může být pro rozvoj dětského čtenářství užitečná, včetně kdysi vítaných, pak úředně potlačovaných a nyní pro změnu pozapomínaných komiksů. Netroufám si na tomto místě citovat

statistické údaje o počtu vydaných titulů nebo průměrné velikosti domácích knihoven, ale chci uvést poměrně málo známý údaj, byť s knihami souvisí jen nepřímo, ale o to víc by nás (rodiče, učitele, odborníky) měl varovat: před asi sto lety, na počátku dvacátého století, znaly děti školního věku okolo sto třiceti dětských her – od pověstné slepé báby přes různé deskové nebo poznávací hry až po říkadla a pohádkové hry. Dnes už ovšem jen okolo patnácti.

Podobně jako u většiny lidských činností existuje i u čtení a psaní hodně zkreslených tvrzení a módních zjednodušení. Stále hlasitěji se ozývá žehráni nad tím, že děti přestávají číst, že raději pasivně sedí u televize či u počítače, pokud už rovnou nepáchají nějaké nepřístojnosti. Zasloučený jedinci ještě upřesňují, že roste počet *dyslektiků*, tedy dětí, ale i dospělých, kteří čtou špatně a s nechutí. Slychávám suverénní tvrzení, že v té či oné třídě na základní škole má paní učitelka třetinu nebo polovinu takto *postižených*, a to se pak údajně *vůbec nedá nic dělat*. Ve skutečnosti „pravých“ dyslektiků je v populaci jen několik procent, přičemž skutečně potřebují speciální péči a někdy i speciální třídy. Ale desítky procent dětí i dospělých nejsou dyslektici, ale „obyčejní“ špatní čtenáři – dávno či nedávno se číst naučili, což o to, ale někdy nesprávným a později nekorigovaným postupem, hlavně se však jejich prvotní čtenářské dovednosti dále nerozvíjely, netrénovaly. Možná nebyl nikdo, kdo by ve škole trpělivě opravil chyby a povzbudil, možná doma maminka neměla čas sednout si společně ke knize a společně

si nahlas něco přečíst, možná se doma nenašla dobrá kniha, ale o to rychleji někdo zapnul televizi, možná o mnoho let později bylo v zaměstnání jednodušší zanádat na kupu nesmyslných papírů než si je v klidu přečíst. A možná také nebyla po ruce dobrá knihovna. Taková, kam by člověk vstupoval tak trochu jako do duchovního stánku. A pokud už jsem použil tohoto typu přirovnání, dovoluji přirovnat dobrou knihovnu buď k důvěrně známému kostelíčku s farou, kde vám rozumějí i v tichu a beze slov, nebo k chrámu ducha, kde vstupujete do jiného, povznášejícího světa. Mám dojem, že liberecká knihovna prošla oběma stádii, ještě nedávno rozstrkána po několika místech připomínala skromnými rozměry kostelík (kostelíky), nyní je skutečným chrámem a poutním místem. Ale i bez přirovnání: liberecká knihovna je dobrá knihovna jak tím, co vidíme na první či

druhý pohled, tak také tím, co se v ní odehrává. Těší mě, že v ní právě děti najdou hodně knih i hodně pořadů a akcí, a snažím se k některým z nich přispět (Literární klub). Liberecká knihovna je velkou příležitostí pro děti, malou pozvánkou pro dospělé – nebo naopak? Vážme si dětí i knihoven, zatím ještě jsou a rostou!

Vladimír Piša

(text vznikl v roce 2004)

Moje knihovna

Mezi mnoha důležitými budovami, v jejichž útroběch se rozvíjí veřejný zájem a naléhavá potřeba, je samozřejmě také zdejší knihovna. Vlastní největší bohatství ve městě a kraji. Najdete v ní vše. Od věcí božích a nadzemských až po problematiku řešící a popisující lidský odpad. A nikde nejsou tak rozdávační jako v knihovně, za 55 haléřů denně vám laskavě podají a půjčí, co jste si vybrali. Víím, mnohé na místě nemají. Ale skrze digitální provázanost světových biblioték dovedou zařídit, aby žádaný problém v knižní

podobě spočinul jako dar na pár dní ve vašem životě. Kde jinde něco podobného dovedou? Můžete se dokonce laskat s tím nedostupným artefaktem, kterým vzácná kniha je, odmyslíme-li ono bohatství, které se v ní nabízí.

Navíc je toto bohatství uchováváno v nádherné budově, na kterou jsme my Liberečtí hrdi. I ti, kteří mají výhrady k „modernosti“, musí uznat, že je to povedené, mimořádné dílo, za nímž stojí nadlidské úsilí „stavitelů“, přemáhajících nejrůznější překážky. Všimli jste si,

kolik lidí dovnitř vstoupí, aby sem přišlo na návštěvu, prožít hodinové seznámení s hledanými i neznámými, náhle se objevivšími nabízenými texty? Kolik z nich je svedeno k podrobnější prohlídce, která dovede být i inspirativní a nabídne leccos neznámého? Mnozí sem přijdou jako na výlet. Mohou se tu seznámit s čím chtějí. Mohou se tu duchovně pozvednout, poučit, potěšit, zasmát se, ale i odpočinout a třeba chvíli schrupnout. Ta křesla a pohovky k tomu přímo svádí. Dokonce se mohou posilnit v čajovně. Stalo se, že parta kluků si sem přišla zahrát na schovávanou, a těch zákoutí tady je. Ti ale zlobí a zneužívají nabízenou velkorysost. Když se tu pohybujete, máte dojem velkého, otevřeného prostoru, pojedeného vertikálně se znatelnou osou. Příznivě to uvolňuje psýchu člověka. Přijdete-li v odpoledních hodinách, je to tu jako na Václavském náměstí, pro knihovnu a studovnu něco nepatřičného, ale je to uspořádáno tak, že si lze najít místo, kde si vytvoříte svou studijní samotu. Klid nelze vytvořit v klidu, klid se tvoří ve vzrušivém prostředí. Mně připadá tato budova se vším všudy veskrze lidská.

A ještě něco v naší knihovně obdivuji. Knihovníky, nedovedl bych napsat zaměstnance knihovny. Nechodí sem do zaměstnání. Všichni jsou pracovníci, pro které je potěšení konat službu. Neposluhují, ale slouží. Poradí, zaslětní do tajemství knihovny, do jejího systému a rozčlenění, pana podnikatele, i – nezlobte se, kluci a holky – i smrkáče, to slovo jsem použil jen proto, abych zvýraznil kontrast. Je vás v knihovně až

překvapivě hodně, slouží i vám, a patříte k její radosti, váží si vás, víte dobře, že s vámi počítá a stará se o vaše zájmy.

Svůj život si bez knihovny nedovedu představit. Byl jsem dva roky nemocen, a tak vím, jak se mi stýskalo, nejen po knížkách, ale i po milých knihovnicích, krátce po „Knihovně“. Nedovedu bez ní žít. Je vklíněna do mého bytí a života celé rodiny.

Nedávno jsem četl vzpomínku Josefa Poláka na počátek Protektorátu. S příchodem okupantů 15. března 1939 se objevila na Universitní knihovně v Klementinu, největší pražské knihovně, vývěska: „Židům a Čechům vstup zakázán“. Vzpomněl jsem si na naši libereckou knihovnu, do níž je také vestavěna židovská modlitebna. Na té vývěsce bylo zaznamenáno velké svědectví. Jak dovede být bohatství, které skrývá, nebezpečné Zlu. Báli se jí tehdy i v letech následujících, kdy se hromady knih nesměly půjčovat a byly vyřazovány, ne-li ničeny.

Vojtěch Ron

(text vznikl v roce 2004)

Jak jsem potkal knihovnu

Chodil jsem do druhé třídy malé vesnické školy v Chotyni a jednou v zimě nás pan řídící Mikulášek odvedl do zdejší knihovny v Klubu pracujících. Mimochodem, dodnes se tomu tam tak říká. Chtěl nám ukázat, jak si budeme půjčovat knihy, které nám doporučovaly ke čtení učební osnovy. Doma jsme moc knih už tenkrát neměli, většinu jsme jich nechali před čtyřmi lety v našem velkém děčínském bytě, ze kterého jsme byli internováni do malé vesnice na Liberecku. Otec si dovolil na nějaké pitomé komunistické schůzi zavtipkoval a už jsem jeli. Ovšem, to jsem se dozvěděl až o mnoho let později. Teď jsem stál před regály knih zabalených v modrém balícím papíru, na jejichž hřbetech byla na štítcích s černým rámečkem napsána tuší čísla svazků, a téměř nábožně poslouchal starého knihovníka. My kluci jsme ho znali velmi dobře v docela jiné roli – měl malý sad třešní a na svůj věk byl poměrně rychlý běžec. Starý Vnouček poutavě vyprávěl, kolik tam má knih, jak si je můžeme půjčit a kdy musíme vrátit. Každému nám slavnostně založil kartičku čtenáře, i když sám musel dobře vědět, že někteří je budou mít docela zbytečně. Do druhé třídy s námi chodili kluci, kteří už měli být v sedmé, jeden dokonce v osmé třídě. Dodnes tomu nerozumím, ale bylo to tak. Propadali a propadali.

Chodil jsem potom do knihovny každý měsíc a půjčoval si knihy, které nám doporučoval pan řídící. Bylo to

v době, kdy jsem věřil každému slovu učitele, což mi dlouho, jak teď vím k mé škodě, nevydrželo. Nejvíce jsem obdivoval čtyřdílnou encyklopedii, kterou jsem si nemohl vzít domů, a proto si ji dokázal hodiny prohlížet. Fascinovaly mě obrázky lidského těla, hledal jsem barevné pohlednice cizích zemí, neznámých rostlin, strojů, automobilů anebo prehistorických fosilií. Mimo povinnou četbu (Čuk a Gek, Timur a jeho parta, Vaska Trubačov a jeho kamarádi – bože, kde ty časy jsou?!) jsem si hlavně půjčoval dobrodružné a cestopisné knihy. Doma jsem je pak četl pod peřinou s baterkou v ruce. Byla to zvláštní doba. Když si na ni občas vzpomenu, většinou je to v okamžiku, kdy pátrám po křížovatkách vlastního života, po výhybkách, které mě zavedly na cestu, po níž tak nejistě kráčím, marně hledám tehdejší nadšení a touhu poznávat. Většinou se v tom okamžiku ptám sám sebe, jestli mi o tom zapáleném, objevitelském nadšení někdo cizí jen poutavě nevyprávěl. Fakt bych za to ruku do ohně nedal. Často si proto říkám, kam se poděla má dychtivost všechno vědět?

Nikdy jsem nepochopil čest, které se mi dostalo od státu tím, že jsem sloužil základní vojenskou službu v Pardubicích u ženistů a stavěl dřevěné mosty. Nebyla tam žádná vybraná společnost – nejméně třetina mých spolubojovníků před válkou seděla v kriminále a zbytek byl namixován z magorů, intelektuálů a donašečů. Na

tu dobu rád nevzpomínám, i když se traduje, že na špatné věci člověk rychle zapomene a pamatuje si jen světlé a vtipné okamžiky. Nevím, zda to u mě funguje. Ale copak může? Jeden Cikán, který byl před vojnou osm roků v base za to, že pobodal esembáky a dvakrát pro něj musela jet eskorta domů, protože se nevrátil z opuštěného domu, šel do civilu jako ostatní, zatímco já, který jsem nadával příteli Babmuškovi (to není omen nomen) do vietnamských komunistů, jsem prožil na vojně dva týdny navíc.

Abych však byl spravedlivý, jednu pozitivní vzpomínku na vojnu přeci jen mám. Týká se vojenské knihovny. Kluk, který tam půjčoval čtivo, byl doktor filozofie, který neměl k socialistickému zřízení příliš kladný vztah. Vyhodili ho prý za to z vojenské katedry vysoké školy a on musel odsloužit vlasti celých čtyřadvacet měsíců. Poznal jsem ho v okamžiku, kdy měl půl roku do civilu, spal v knihovně a občas kouřil trávu. Nikdy jsem nepochopil, kde ji bral a on sám mi to také neřekl. Chodil jsem k němu jednou dvakrát týdně a poté, co jsme se seznámili blíž, zavedl mě do velké komory plné vyřazených knih zakázaných spisovatelů. Bylo to neuvěřitelné! Sedmdesátá léta dvacátého století v Československu se proslavila kovááním komunismu, utahováním politických opasek, byl to začátek nebetýchých politických lží i povyšování stranickosti nad odbornost. A tady, v temné komoře, byly k dispozici „tém, kteří spolu mluví“, poklady české a světové literatury. Škvorecký, Mňáčko, Kundera, Solženicin, Lustig,

Procházka, Sartre, Camus, Nietzsche, Kierkegaard, Dos Passos, Čep, Deml, Ladislav Klíma etc.

Doktor mě do toho duchovního bohatství systematicky zasvěcoval, půjčoval mi vybrané knihy, které jsem hlтал ve strážích nebo jako dozorčí roty. Bylo to zvláštní – na jedné straně jsme žili uprostřed neuvěřitelné vojenské parkány, v níž nám velitelé kontrolovali třikrát denně příbory a utěrky, nebo jsme museli po městě zdravít důstojníky pořadovým krokem, na druhé jsem měl svůj vlastní svět krásné literatury, pravdivých příběhů a zakázané filozofie. Bylo to skvělé, znal jsem člověka, s nímž jsem o tom všem mohl diskutovat, objevovat nové myšlenkové obzory a pít pivo, neboť byl stejně jako já jeho milovníkem. V tu dobu jsem začal chápat své intelektuální mezery a nedostatek klasického vzdělání.

Po šesti měsících se doktor odpotácel do civilu, neboť jsme jeho odchod rádně zapili. Knihovnu přebíral jiný absolvent vysoké školy, ale to byl posera, který o půjčování vyřazených knih nechtěl slyšet. Proto mi nezbylo nic jiného, než se rozhodnout k trestnému činu a začít mu knihy z komory prachšprostě krást. Nebyl jsem troškař, bral jsem je po pěti šesti, a když jsem od něj odcházel, vypadal jsem často jako těhotná mamina.

Nevím, co by se mi tenkrát stalo, kdyby mě soudruzi velitelé, natvrdlí politrucci či opravdu nebezpeční „kontroláři“, sídlící v budově vedle knihovny, chytili. Nepřemýšlel jsem o tom.

Ovšem vím, co pro mě literatura v tu dobu znamenala. Umožňovala mi únik z reality podobně jako snění hrdinovi Londonovy knihy Tulák po hvězdách, tříbila mi vkus a uchovávala v těch dobách potřebný zdravý rozum.

Dávno jsem zapomněl, které svazky jsem tenkrát ukradl, které se někde ztratily nebo které jsem při častých probírkách své knihovny vyhodil. Když se mi ale občas dostane do ruky kniha, v níž najdu razítko: KNIHOVNA Čsl. lidové armády, Pardubice, popadne mě podivná nostalgie. Ta doba byla skutečně odporná, ale věděli jsme, kdo je náš nepřítel (komunisti), mysleli jsme, že rozeznáme uměleckou kvalitu (haha-ha) a drželi při sobě.

Kdeže ty hnusné časy jsou!

O stavbě nové Krajské vědecké knihovny v Liberci jsem jako novinář napsal desítky článků. Byl mi sympatický boj tehdejší ředitelky knihovny Věry Vohlídalové, která se nenechala uplatit, přemluvit a už vůbec ne zastrašit a prosadila poctivé (v Liberci věc nevídaná) výběrové řízení na dodavatele stavby. Dovolila si nepodlehnout politickým tlakům a hrdinsky doporučila jinou stavební firmu než tu, která vyhrává v Liberci všechny státní a městské zakázky. Knihovně, jejíž stavbu zaštili Václav Havel a německý prezident Roman Herzog, se říkalo Stavba smíření, ale skutečnost byla zcela opačná. Stala se válečným kolbištěm komunálních a státních politiků, kteří nemohli unést prohru svého stavebního favorita. Komické bylo, že většina

z těch, kteří během stavby na knihovnu a její ředitelku dštili oheň a síru, se při slavnostním otevření Stavbou roku chlubili a byla jim dobrou příležitostí se ukázat v televizi a médiích. Jestli si dobře pamatuji, a byl jsem tam a hodoval také, ani jednoho z nich hanba nefackovala.

Ale dosti historie. Krajská vědecká knihovna v Liberci stojí a stát bude. Je to moderní zařízení, které po rozpačitém rozjezdu začíná žít plnohodnotným kulturním životem. Denně ji navštíví několik tisíc, převážně mladých lidí. Je to nový svět, ve kterém hrají důležitou roli moderní informační technologie, jež dokáží vyhledat během několika vteřin potřebné údaje či názvy knih a periodik. Pozoruhodná je i z jiného důvodu. Vzhledem k nízkému a stále se snižujícímu rozpočtu je obdivuhodné, že se její pracovníci nesusoustřeďují pouze na půjčování knih, časopisů, hudebních nosičů nebo provozování internetu, ale pořádají výstavy, koncerty, veřejná čtení, besedy se spisovateli a další sympatické akce. Nedosti na tom, knihovna vydává spolu s libereckými autory kulturní dvouměsíčník Světlik, v němž mohou publikovat práce úplní začátečníci stejně jako renomovaní autoři. Mimo to spolupřádá soutěže poezie a prózy pro mladé autory a s Kruhem autorů Liberecka celostátní soutěž o novou humoristickou povídku.

Nechci pět laciné pajány na libereckou knihovnu, ale nějak si nemohu pomoci. Při svých častých návštěvách tohoto mimořádného a mám dojem,

zatím nepříliš doceněného zařízení, ve vzduchu cítím zatím nepříliš patrnou vůni genia loci. Nevím, co má společného s malou knihovnou v Chotyni nebo s „třináctou komnatou“ vojenské knihovny Čsl. lidové armády v Pardubicích, ale podvědomě chápu, že všechny tři zásadně ovlivnily můj život. Čert ví čím, snad moudrostí, která se vždy v přítomnosti mnoha knih vznášela jako neurčitá výzva, snad ten obecně neumírající pocit člověka chtít vědět víc a víc. Dostí ale patetických slov. Každý má k návštěvě knihovny přeci jiný důvod. Ale je to tak opravdu?

Opíral jsem se o zábradlí a pozoroval hemžení v dětském oddělení. Do oka mi padl asi sedmiletý kluk, který si u stolku prohlížel velkou dětskou encyklopedii. Co si mi připomínal.

Literární licence velí prohlásit, že jsem to byl já..., jenže by to nebylo fér. Stejně jako nepřiznat, že jsem našel kamaráda doktora filosofie, jenž mě v Pardubicích na vojně zasněcoval do tajů literatury, v Cibulkových seznámek jako agenta StB.

Dobro došli.

Jan Šebelka

(text vznikl v roce 2004)

Před šedesáti lety

V únoru 1954, půl roku po měnové reformě, leccos nebylo: Potravinové lístky, úspory, co na sebe, někdy i co do sebe, elektřina, rytíř na věži liberecké radnice.

Něco naopak bylo: Liebigovna a Liebigovka (to první byla továrna, to druhé výletní restaurace), amfiteátr v Lidových sadech, Sokolské koupaliště, kino Sofia (i čtyři další), tramvajová linka č. 2 z Rochlice do Růžodolu I.

V únoru roku 1954 mrzlo, jen praštilo. My hoši, co spolu mluvili, jsme chodili prvním rokem na průmyslov-

ku, nosili kulichy zmijovky (tehdy patriotsky zvané „liberecká čepička“), obdivovali polární září někdy nad Libercem viditelnou, neutráceli hříšných 60 haléřů za jízdu tramvají, ale šetřili na 4 koruny vstupného do zmíněné Sofie na filmy s Voskovcem a Werichem, jedny z mála, které nás v tehdejší nabídce bavily. Nic nevadilo, že se promítání občas protáhlo. Poměrně často došlo k přerušení elektřiny a bez ní promítačka nefunguje. Pokud došlo k obnovení proudu za patnáct dvacet minut, představení pokračovalo, pokud ne, šlo se domů. Zakoupený lístek činil nárok na další představení jen tehdy,

bylo-li promítnuto méně, než polovina filmu.

V únoru roku 1954 jsme se po jednom takovém zase nedokončeném představení rozloučili u svých domovů na tehdejší Keilově vrchu. Někdy k ránu nás probudila intenzivní zář, tentokrát však nikoli polární. Někde nedaleko hořelo a na zahradu nám padaly saze velikosti stran sešitu.

„Sakra,“ pravil můj táta, „Univerzitní knihovna“. Ta tehdy byla v ulici U Věže na konci Winterovky, kudy se dalo projít k zastávce zmíněné tramvaje u Energomontáže.

My hoši, co spolu mluvili, jsme sice německy nečetli, ale tatíci nám vtloukali do hlavy, že tato knihovna je unikátní, neboť obsahuje všechno, co se německy vytisklo na celém území Československé republiky a Sudet, a že to je a bude základem knihovního fondu tehdy novorozené liberecké „vejšky“.

No, nestalo se tak. Mezi lidmi se říkalo (psát se o tom smělo jen suše), že to bylo takto:

Tehdejší ředitelka svolala do kanceláře v budově U Věže poradu, a protože v onom únoru opravdu mrzlo, vylepšila klima elektrickými kamínky (dnes jim říkáme přímotop). Protože v onom únoru často vypínali proud, musela být porada pozdě večer přerušena, zaměstnanci odešli a pečlivě zamkli kancelář i budovu. Protože se po několika hodinách (prý v jednu po půlnoci) podařilo proud obnovit, zapnula se pozapome-

nutá kamínka. Další průběh už si umí každý domyslet.

Domyslet si však nelze to další, co si lidé se smutným úsměvem říkali (psát se o tom smělo jen suše):

Že hasiči (tehdy požárníci) přijeli, ale protože v onom únoru opravdu mrzlo, nepodařilo se jim na místě zprovoznit cisternu. Když chtěli využít blízké Nisy, nestačily jim hadice. Když přivezli další, hořela již budova bývalé fabriky naplno a žhnula jako brikety v tehdy běžných kamnech zn. Club. Hasiči se pak omezili už jen na preventivní polévání střeš domů ve Winterově a Jagellonské ulici.

Neruším za přesný popis události před šedesáti lety, události, kterou tehdy mnozí neprávem a uboze bagatelizovali: „No bůže! Jedna stará fabrika plná skopčáckých knih.“ Ručím však za svou velmi intenzivní vzpomínku na zahradu, která byla místo bílým sněhem kompletně zakryta černými stránkami, které se daly velmi dobře číst, ale při dotyku se rozpadaly.

Vladimír Cvrček

(text vznikl v roce 2014)

Ohlédnutí

O knihovnách víme, že jsou pamětí společnosti, ve které působí. Ta naše liberecká má uloženy do své paměti skutky i duchovní dědictví lidí již sto let a její mladší sestra, ta „studijní“, jen o něco méně – osmdesát let. My, co jsme se během její „pouti“ životem na jejích službách a zpřístupnění její paměti našim současníkům jen střípkem podíleli, často s pokorou vnímáme, jak složitě si tato instituce budovala své místo na slunci. Na prahu nového tisíciletí své místo i důstojný stánek našla.

Patřím k těm pamětníkům, kteří byli souputníky vývoje liberecké knihovny jen několik málo let, ale zato možná těch nejdobrodružnějších a i neúspěšnějších. Byla jsem vyzvána, abych si v rámci významných jubileí knihovny trochu zavzpomínala. A tak se o to pokusím.

Obraz knihovny, jejích služeb, ale i její vývoj ovlivňují lidé, kteří v ní pracují nebo o ní rozhodují, a proto alespoň část vzpomínek věnuji i těm, kteří v mém životě liberecké knihovnice nechali největší stopu.

S čím jsem přišla do knihovny poprvé (1964 – 1967)

Nastoupila jsem do tehdejší Vědecké a lidové knihovny V. Kopeckého jako samostatný knihovník hned po studiích. Byli jsme tehdy (1964) spolu

s legendárním Václavem Carvou a tehdejším ředitelem Liborem Mrázek jediní tři „vysokoškoláci“. Ředitel Mrázek mne odvážně pověřil okamžitě při nástupu do knihovny vedením útvaru služeb (studovny a půjčovny vědeckého oddělení) a vybudováním samostatného úseku informační služby. Těšila jsem se z té důvěry a podlehla nadšení, které tam tehdy pro knihovnickou práci panovalo. Nezapomenutelná byla souhra při práci zejména s kolegou Carvou, přezdívaným s láskou „chodící encyklopedie“, na jehož služby mnoho uživatelů dodnes vzpomíná. Byl prototypem úspěšného informačního pracovníka, knihovníka-katalogizátora i rádce všech mladých a začínajících na tomto postu. Říkával jim „figury“. Stále doufám, že jeho nepřeborné a často veselé až pitoreskní historky z dob začátků Státní studijní knihovny i let pozdějších buď sám nebo někdo jiný sepiše. Patří mezi naše knihovnické legendy. Já si na něm cením především, kromě jeho odborné erudice, i toho, jak dobře se vyrovnal v poměrně vysokém věku s nástupem automatizace a jak se vstřícností a důkladností předával své znalosti a zkušenosti spolupracovníkům a spolupracovnicím a kvalifikovaně sloužil za pultem informační služby ještě dlouho i v důchodovém věku. I dnes jej potkávám jako pilného uživatele a je nemnoho spolupracovníků, kteří se na něj stále ještě pro radu či pomoc obracejí. Za svou dlouholetou kvalitní službu byl také oceněn knihovnickým vyznamenáním Z. V. To-

bolky Sdružením knihoven a Nadací knihoven.

Kdo však nejvíce spoluvytvářel můj odborný růst i lidské, občanské postoje, byl ředitel knihovny PhDr. Libor Mrázek, jeden z prvních odborně erudovaných knihovníků na Liberecku. Knihovnou žil, bydlel v ní a stále zvedal laťku její odborné úrovně. Jeho snahy zlepšit od počátku svého působení také nevhodný a neutěšený „fyzický“

Interiér knihovny 2014

stav knihovny přervala okupace vojsk Varšavské smlouvy v r. 1968. Pro jeho statečné občanské postoje k této události následoval i jeho nucený odchod na post „pracovníka“ uranových dolů.

Odešel 31. října 2000 navždy, aniž by se mohl potěšit z realizace svého snu. On to byl, který vyvinul ve svém pokročilém věku a s podlomeným zdravím po sametové revoluci 1989 se sobě vlastní houževnatostí, silou osobnosti a nevšední diplomacií kolotoč rozhovorů o nutnosti změn. Přesvědčil především mne, abych se o uskutečnění jeho záměru „vylepšit podmínky“ knihovny znovu pokusila. Byl mým odborným vzorem a aktivním pomocníkem při mých začátcích ve funkci ředitelky i přítelem. Jeho záru přesvědčení o možnostech oživit znovu takový nádherný cíl se nedalo odolat. Nakonec i my všichni liberečtí knihovníci, ať již jsme pracovali kdekoli, jsme věděli, že služby knihovny v domech na radničním náměstí nemohou nikdy dosáhnout standardů moderní knihovny.

O jakou knihovnu jsme usilovali (1990–2000)

Liberecká knihovna patří k jedné z prvních knihoven v poválečné republice, která získala povinný výtisk (v r. 1947) a její služby patřily k těm nejlepším. Podmínky její činnosti (fyzický stav chátrající hlavní budovy i některých skladů) a služeb se však staly téměř neúnosné zejména po roce 1990, kdy přešla pod zřizovatelskou roli státu s poddimenzovaným (okresním) rozpočtem na činnost i počtem pracovníků míst, ale s rozsahem a povinným výkonem úkolů stejným jako lépe rozpočtově vybavené knihovny tehdejších rušených krajů.

A tak jsme do toho šli. Dr. Mrázek mi stál v mé ředitelské funkci po boku jako poradce v letech 1990–1992. Jak moc líto mi je toho, že se nedožil, že nemohl odejít se zadostiučiněním a radostí v srdci, se dá těžko vyjádřit. Zemřel několik dní před slavnostním otevřením nového objektu knihovny. Jemu patří dík za sílu, kterou mně i mým kolegům dával. Nová knihovna je také jeho odkazem dobra, práce a služby pro lidi.

Na samém počátku bylo jen několik spolupracovníků, kteří se nechali strhnout prvními představami o stavbě a koncepci knihovny. Byli i tací, kteří nevěřili, nazývali mne bláznivým snílkem a jejich pohodlný a konzervativní vztah ke změnám je postavil do role vyčkávací či i brzdící. Takový postoj ke změnám i strach z nich bývá vlastně přirozený – nemohl nás proto odradit. Zato obyvatelé Liberce i uživatelé knihovny naznačovali v průzkumech, které jsme podnikali, že vědí, jakou knihovnu chtějí. Silné vědomí, že pevný, o studium i představy uživatelů opřený cíl a odhodlání za ním jít výsledkem přinesou, nás silně motivovalo. Vytvrlost dává i sílu. Vyplatilo se vytrvat, i když k vlastnímu startu realizace došlo až po šesti letech (1991–1996/7).

Pro konkrétnější představu, kam naše vize směřovala, vybírám ze zadání pro výběr projektanta, který proběhl v roce 1995. Cituji v poznámkách to, co doprovázelo stavební program:

„Knihovna musí být schopna reagovat na všechny trendy, ale i schopna odolat

všem trendům, které jak v architektuře, filozofii informačních služeb (formy informačních médií – nosičů informací) i skladbě vnitřního prostoru mohou nastat. Interiéry tedy vysoce mobilní, přestavitelné, prostory co nejpřehlednější, pohodlné, bez chodeb, ale s klidovými zónami...

Budova by měla vyvolávat k navštívení již z dálky, bude významnou dominantou středu města spolu s radnicí, divadlem..., nebude je ale zastíňovat. Na první pohled by měla být místem klidu, radosti z možného povznesení duchovního..., mluvíme o knihovně radosti – spousta médií a prostředků evokujících a motivujících k dalšímu vzdělávání, prožitkům – až magické působení – blízkost s psychologii prodeje.

Bezbariérové přístupy. Příznivé vnitřní klima – dům září, vyrovnaná škála barev, harmonie, dobré osvětlení (i možnost zastínění), doplnit i bytovým zařízením mezi vystavenými regály.

Příjemné klima vytváří příjemné prostředí pro komunikaci, odpočinek a příjemné lidi.

Knihovna je členěna tak, že prostor uvnitř není uzavřen, je vidět do všech pater.

Důraz na perfektní prostorovou orientaci od samého počátku vstupu do budovy.

Podřizujeme se definici jednoho ze základních lidských práv: KAŽDÝ OBČAN MÁ PRÁVO NA INFORMACE – na prvním místě je tedy uživatel, vlastní funkce knihovny je až na místě druhém.

Nekomplikovaný, bezpečný přístup k budově a do budovy – Rumjancevova je dost rušná ulice.

Jednou z hlavních orientací knihovny je tedy užívání služeb. Uživatel má možnost volného bezbariérového pohybu, volby formy obsluhy prostřednictvím služeb nebo samoobsluhy – vše je tu pro něj – nejaktuálnější fondy všech dokumentů by mělo být umožněno zpřístupňovat fyzicky, zabezpečit ale proti odcizení.

Místo pro výpočetní techniku – tato technika je jen prostředníkem ke zjednodušení, urychlení nutných agend, komunikace s informacemi a jejich přenosu, ale neměla by být dominantní.

Technika spojuje dnes uživatele knihovny s celým světem (Internet), ale v nejbližší době i s domovem – z vlastního počítače pracoviště i z domova do knihovny – on-line katalogy, souborné katalogy, faktografické informace z databází knihovny...

Hala vracení a příjem fyzických (absenčních – mimo knihovnu) výpůjček co nejjednodušší a nejrychlejší akt, pokud možno bez čekání.

Pracovníci mají svá zázemí pro kultivaci, nabrání sil, prostor pro svá setkávání a výměnu zkušeností.“

Jak se vyrovnal se zadáním tým architekta Radima Kousala určitě už posoudily tisíce uživatelů. Byli jsme tu první, kteří prosadili skutečně moderní stavbu s koncepcí služeb knihovny běžných v zemích demokratického světa. Tedy

standard ve světě, unikum u nás. Bez pozorného architekta a odpovědného a důsledného pana Ing. Petra Šmakala, jehož firma nám stavbu „dozorovala“, bych si těžko dovedla představit cestu k dovršení cíle.

Věděli jsme, že nebude v našich poměrech jednoduché se prosadit. A věru nebylo. To, co následovalo po výběru projektanta a během výběru dodavatele stavby, by nejspíš zasloužilo samostatnou kapitolu o historii výstavby knihovny a synagogy (1996–2000). Mnozí současníci si ještě vzpomenu na martyria, která stavbu provázela. Od nepřízně ministerstva kultury, některých představitelů města až po boje firm, provázející celou výstavbu. Došlo i k bitkám na stavbě s „pistolími za pasem“. Mám ale chuť vzpomenout dnes k výročí „narozelení“ knihovny spíše na to pěkné a na to, co to nádherné dobrodružství dalo mně.

Jak se nám začínalo

Začínali jsme s podporou jen jediného ministra kultury (z těch sedmi, kteří ministerstvo postupně vedli), pozdějšího poradce prezidenta Havla. Byl to osvícený Pavel Tigrid a já si vážím toho, že až do poslední chvíle svého života projevoval při našich setkáních a novoročních přáních zájem, jak se knihovně a mně samotné daří. Dostali jsme záštitu prezidentů – Václava Havla a Romana Herzoga – a mohli se o ni opírat. Podpořilo nás několik poslanců Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu ČR (Petr Pithart, Jozef Wagner, Tomáš

Ježek, Jiří Vlach, Vladimír Laštůvka, Petr Mareš). Z počátku nám vycházeli vstříc i liberečtí radní, kteří uvažovali získat finance společným prodejem domů, ve kterých knihovna sídlila a jevílo se možné postavit při jednom staveništi knihovnu i administrativní budovu pro radnici (tehdy ve Frýdlantské ulici). To platilo jen do chvíle, kdy se změnil postoj ministerstva kultury, prodej nemovitostí byl neprůchodný a bylo nutné zajistit peníze, kterých se pro knihovnu ve státním rozpočtu, natož v tom městském, nedostávalo.

Šlo věru o nadlidské snažení zajistit finance na stavbu a vyčerpávající úsilí získat také prostředky na vnitřní vybavení novostavby, se kterým ministerstvo nepočítalo nebo na ně, díky střídajícím se ministrům a úředníkům, nechťelo dát prostředky. A to vše navíc v atmosféře proměn postojů nebo nezájmu úředníků, ministrů či zastupitelů k tomu, co knihovnické a informační služby znamenají – že jsou standardní součástí vyspělé společnosti a ne půjčovnou knih pro děti a seniory. Snad jen vrozený optimismus, ale i podpora těch, kteří věřili, že nejde o nesmyslný nebo dokonce o megalomanský projekt, podpora některých spolupracovníků a politiků, přátel i vytrvalá pomoc a aktivity domácích i zahraničních kolegů a rodiny mě utvrzují v přesvědčení, že jsme představili dobrý příklad, kam se mají české knihovny a jejich služby ubírat, kde v řebříčku priorit mají stát a komu slouží.

Nerada bych zapomněla na to, že nabídka pozemku židovské obce do

vytipovaných lokalit města pro stavbu nám přinesla mnoho morálních hodnot. Určitě nebylo náhodou, že jsme se byli schopni s přáteli v probouzející se židovské obci domluvit, že knihovna i nová synagoga na pietním místě může pomoci oběma stranám. Ani to nebylo v Liberci lehké. Dynamický a pilný zástupce předsedy a pozdější předseda obce Pavel Jelínek, se kterým jsme strávili hodiny diskusí nad vizemi a plány, a vlídný a trpělivý kantor obce Jindřich Weitzen byli mými nezapomenutelnými průvodci dobrodružstvím stavby synagogy i života židovské obce.

Svést debaty s radními o výstavbě synagogy a hledat náhradu za ztrátu výdělků židovské obce z provozovaného parkoviště na nabídnutém pozemku, bylo také dost namáhavé. Zato „venku“ nám to otevíralo „kasičky“.

Že se na Ministerstvu kultury objevoval názor, aby nám knihovnu postavili Němci, ví už málokdo – ale i ten stál chvíli v cestě k finančním zdrojům našeho státu. Kolik vysvětlování stálo, že jde o českou knihovnu, která má sic pár tisíc svazků literatury českých Němců, ale slouží české veřejnosti již desítky let, a že právě téhle veřejnosti dlužíme důstojnou schránku a našim bývalým i dnešním spoluobčanům jiného jazyka uchování jejich paměti i kultury!

Jak výsledek vidí jiní

Je těžké se opírat jen o „své“ vidění výsledku vlastního konání, a proto

bych tu ráda připomněla část výpovědi redaktorky Přítomnosti Ireny Reifové o nové liberecké knihovně z r. 2001:

„Novostavba SVK v Liberci je omamným čtenářským zážitkem. Kromě knih tu totiž můžete dlouhé hodiny číst i knihovnu samotnou. Ať umístěna v městě pod Ještědem, připomíná operu v Sydney. A stejně jako na břehu oceánu, i tady lze snít. Třeba o ideální společnosti, otevřené všem, o světě, kde je každý vítán, protože jeho heslem je být „veřejný“. Liberecká knihovna je velký dům s interiérem postmoderního paláce, v nichž obvykle vidáme kapitány tohoto světa. Pouze s tím rozdílem, že knihovna je tu i pro paní s nákupní taškou, i pro ošuntělého studenta. je to myšlenka knihovny pro nové tisíciletí v trojrozměrném vyjádření. Myšlenka, která účel a možnosti využití knihovny zcela redefinuje, neboť ji posouvá na prostor nově přičtený k již existující veřejné sféře. Knihovna v tomto pojetí není pult, kde dostanete vyžádaný komínek knížek a rychle pryč, ale obří pavilon inteligentní komunikace volného času...“

S čím jsem odcházela

Jak jsem již zmínila, byla to práce náročná a odpovědná složitostí a problémy, které ji doprovázely, ale i práce napínavá a v poměrech doby, kdy se stavba zahajovala, se dá říci i dobrodružná. Byla však právě tak nádherná a vzrušující a já na ni ráda vzpomínám. Dala mi starost, ale zato i mnohá poznání o lidech i o mně samotné, hrdost a hlavně nepřeborné množství nových odborných znalostí a dovedností.

Vím, že jsme s mými spolupracovníky odevzdali moderní, dobře vybavenou vzdělávací, informační a kulturní instituci, která snese srovnání s již podobnými knihovnami ve vyspělém světě. Instituci, která je připravena plnit dnes již standardní úkoly informační společnosti. Knihovna se stala i jistým koordinátorem přeshraničních aktivit knihoven nejen v našem Euroregionu NISA. Už první měsíce provozu knihovny dosvědčily, že je to instituce potřebná a užitečná, která je nezbytnou součástí infrastruktury veřejných informačních a vzdělávacích služeb občanům a celého systému celoživotního vzdělávání. Denně využívá jejích služeb na 2 000 uživatelů všech věkových kategorií, jednotlivci a skupiny návštěvníků. Naplnil se i další předpoklad, že knihovna bude institucí, která výrazně posílí i turistický ruch v regionu.

To, že na její stavbu i vybavení přispělo více zahraničních investorů včetně EU, svědčí o tom, že to byla investice velmi důležitá, investice do systému vzdělávání a rozvoje lidských zdrojů, která našemu kraji přináší šance vyrovnat deficit, který je nám v této oblasti vytýkán OECD i EU. Knihovna, ač by potřebovala navýšit zdroje, zejména na nákup knihovních fondů a na šíři jejích služeb na katastru města Liberce, dopřává komukoli, kdo ji navštíví nebo jde jen kolem, prostor ke studiu, kulturnímu prožitku, odpočinku i setkání, plní i funkci sociálního zázemí – tak, jak stanovují normy UNESCO nebo Evropského parlamentu. Stala se svým architektonickým ztvárněním a jedinečným symbolickým

spojením se synagogou, prostorem pro knihovnu nevidomých, cizojazyčnou literaturou pro občany s jiným mateřským jazykem i výrazem ochrany menšin ve společnosti. Je vysoce hodnocena místními a mezinárodními odbornými kruhy informačních a knihovnických pracovníků, ale i architektů od nás i ze zahraničí. Stala se součástí celostátního projektu Deset století architektury, dostala titul Stavba roku, já jako „pachatelka“ a koordinátorka celého obsahu projektu jsem byla oceněna saskými i polskými knihovníky, stala se laureátkou ceny časopisu Architekt a již po odchodu do důchodu i nositelkou Kříže za zásluhy 1. třídy SRN, zlaté medaile Technické univerzity v Liberci a dalších odborných ocenění, která právě tak patří všem, kteří se spolu se mnou na tomto díle podíleli.

Jedenáct let ve funkci vrcholového manažera a naplnění takového úkolu, jakým byla stavba a koncepce nové knihovny a jejích služeb, byly dobré důvody k odchodu na „zasloužený odpočinek“ a ke změně způsobu aktivit v odborné sféře, nabídkou příležitosti mladším a čerstvějším lidem.

Co bych (nejen) knihovně popřála

Dva a půl roku sleduji další kroky knihovny jako „poučený“ uživatel a mám z těch kroků radost. Zájem uživatelů a obdivovatelů neustále roste, četnost služeb je bohatá, množství akcí samotné knihovny i dalších subjektů stoupá. Velikou radost mám já

i mnozí Liberečané, že „ožila“ židovská obec, že tu žije zase s námi. Její aktivity, ekumenické akce, výstavy dávají nahlédnout do života komunity, o níž tu už snad málokdo uplynulých padesát let cokoliv tušil. A to je víc než dobře a já si přeji, aby to tak vydrželo. Nová knihovna dostala od „sudiček“ zakladatelů obrovský potenciál sil, prostorů a nabídky, tj. podmínky, které jí dávají šanci se otevřít zástupům lidí s širokou škálou zájmů a potřeb úplně – denně a až do pozdních večerních hodin. Současný stále velmi omezený počet provozních hodin (*knihovna 40 a informační služba a internet 45 hodin týdně*) a zavřený nebo omezený provoz o školních prázdninách tyto předpoklady nenaplnuje. Prála bych novému vedení knihovny i jejím pracovníkům více odvahy splnit ty předpoklady, které nové knihovně byly do vínku dány, více vědomí, že tu jsou pro užitek, potřeby a službu svým klientům – tisícům uživatelů a návštěvníků, kterým „nová“ knihovna byla věnována.

Věra Vohlídalová

(text vznikl v roce 2004)

Quo vadis, knihovno?

Knihovna vychází ve svých budoucích záměrech nejenom z tradic, svého provozu a zkušeností, ale i ze současné společenské situace a přihlíží také k celostátní koncepci rozvoje knihoven ČR.

V této koncepci klient knihovny říká: „V krásné, přívětivé a pohodlné knihovně rychle obsloužen příjemným, kvalifikovaným, očividně spokojeným a motivovaným personálem nebo z pohodlí domova bez ohledu na národnost či handicap, v kteroukoliv denní či noční dobu získám bezplatně požadovanou kvalitní službu.“

Pokud tuto vizi přijmeme za svou (a k tomu nás postavení liberecké knihovny jako významné krajské instituce a její zaměření přímo předurčuje), přes všechny překážky, které se mohou zdát těžké a mnohdy i nepřekonatelné, mohou se naši uživatelé těšit zejména na:

Kvalitní a pohotové služby, které jsou díky využívání informačních technologií v podstatně míře dostupné 24 hodin denně, sedm dnů v týdnu. Některé služby můžeme poskytnout už dnes – přístup k elektronickým zdrojům na webu knihovny z domova, možnost rezervovat si dokumenty na dálku, prodlužovat výpůjčky on-line.

Většího zpřístupnění dosud veřejnosti nedostupných fondů dosáhneme především jejich digitalizací. Věříme, že i přes současnou obtížnou situaci se nám brzy podaří zpřístupnit právě i významný fond germanik z českých zemí (tzv. „sudetik“).

Považujeme za samozřejmé, že služby knihovny budou přístupné bez jakýchkoliv bariér a budou poskytovány všem bez rozdílu sociálního a ekonomického postavení, vzdělání, věku, etnické či náboženské příslušnosti, bez ohledu na jakýkoliv handicap – naše knihovna je bezbariérová, tedy přístupná např. vozíčkářům, ale v tomto směru je před námi ještě dlouhá cesta k tomu, abychom se stali knihovnou s označením Handicap friendly (pro osoby tělesně či duševně handicapované, ale i pro seniory a další jakkoli znevýhodněné – i ty, za kterými musí knihovna sama, neboť oni za námi přijít nemohou).

Budova liberecké knihovny je příjemným a neutrálním místem pro studium, trávení volného času i setkávání všech generací, snažíme se, aby byla místem reflektujícím požadavky veřejnosti na moderní a estetické prostředí. Pořádáním vzdělávacích a kulturních akcí chceme veřejnosti dokázat, že knihovna není jen „půjčovnou knih“, ale i místem pro setkávání, výměnu zážitků a zkušeností i místem pro odpočinek. Knihovna by měla sloužit jako „třetí místo“, tedy veřejný prostor, který sice není domovem, ale rovněž není zaměstnáním či školou, lidé by k nám měli chodit se zájmem, dobrovolně a s radostí.

Naším cílem je poskytovat veřejnosti kvalitní služby prostřednictvím kvalifikovaných a motivovaných pracovníků, kteří plní úlohu průvodců a navigátorů při vyhledávání a získávání informací v digitálním prostředí i z klasických tištěných zdrojů. Naši pracovníci by měli poradit všem, kteří radu požadují, měli by umět hledat diferencovaný přístup k různým typům uživatelů a měli by se orientovat v jejich požadavcích. Knihovnu navštěvují děti i dospělí, studenti, pracující i senioři a je nutné najít ke každému uživateli adekvátní cestu.

Knihovna se bude zaměřovat na spolupráci se zahraničními knihovnami – přednostně v rámci Euroregionu Nisa, ale i s jinými dobrými knihovnami v Evropě, inspirace a zkušenosti našich zahraničních kolegů mohou naši práci velmi vylepšit.

Knihovny se budou v blízké budoucnosti měnit – chtěli bychom, aby liberecká knihovna přes všechny technologické novinky zůstala příjemným a klidným místem pro všechny návštěvníky.

Blanka Konvalinková

ředitelka

Krajská vědecká knihovna v Liberci (KVK)

e-mail: library@kvkli.cz

www.kvkli.cz

ISSN 1214 - 2751

Bibliothek Liberec
Knihovna Liberec
Library Liberec

*Vedle vrcholků krkonošských a jizerských objevila se v Čechách
Mnozí odvážlivci, když se octli na počátku velikolepého měsíce června*

V zámku bylo práce a běhu o překot.

Pamatuji to jako dnes, ač od té doby uplynula třetina století.

*Blázniviny se rozsévají
Sem, knihomilče, knihu zvláštní ždáš-li mítí!*

Who's there? Stanu se menším a ještě menším, až budu nejmenším na celém světě. Nothing is there.

Die Welt ist alles, was da ist.

A me, mamó, adarig džav, so me tuke adaj mukha.